

våningen färdig, 1661 skedde taktäckningen, 1662 byggdes trapporna, och 1669 ingicks kontrakt med David Klöker von Ehrenstrahl om takmålningen i stora riddarhussalen, för vilket arbete han erhöll 2,000 riksdaler, en då ganska betydlig summa. Honom tillkommer hedern för husets inre utsirande. I mitten av 1670-talet fullbordades palatset, vilket, slottet undantaget, anses vara Stockholms skönaste byggnad, och på 1680 års riksdag, som inledde reduktionsverket, hade adeln sitt första sammanträde i det nya riddarhuset. Läktaren uppfördes 1741, för att den adliga ungdomen skulle få närvara vid överläggningarna.

Enligt Jean de la Vallées plan, daterad 1660, skulle Riddarhuset förses med två flyglar åt torget, men dessa blevo aldrig uppförda. De norra paviljongerna uppbyggdes 1871 efter ritningar av Adolf Vilhelm Edelsvärd, dock i närmare anslutning till de äldsta och först föreslagna.

I kartuschen ovan portalen läses: »Arte et Marte (Genom fredens och krigets värv).» Under husets taklist äro följande inskriptioner: »Consilio atque sapientia (Genom rådighet och vishet)», »Clariorum exemplis (Enligt förfädernas lysande föredömen)», »Animis et felicibus armis (Genom mod och segrar)», »Divina sine numine faustum est nihil (Utan Guds vilja är ingenting lyckosamt)», »Prudentia murus sacer nec decidit nec proditur (En mur, helgad genom klokheten, varken faller eller överlämnas)», »Civium fortitudo præcipuum regni firmamentum (Medborgarnas mannamod är rikets yppersta stöd)», »Dulce et decorum est pro patria mori (Ljuv och ärofull är döden för fäderneslandet)».

I övre våningen ligger stora riddarhussalen, vars väggar prydas av grevliga, friherrliga och adliga ätters vapen, målade på kopparplåtar. Över vasaättens vapen i fonden läses: »Salus populi suprema lex esto (Folkets välfärd skall vara högsta lag)». På salens motsida är följande inskrift: »Pro patria et libertate (För fäderneslandet och friheten)» och i vartdera hörnet under taklisten: »Pie et sincere (Fromt och rättskaffens)», »Juste et moderate (Rättvist och hovsamt)».

»Provide et concorditer (Försiktigt och enigt)», »Sapienter et fortiter (Vist och modigt)».

Porträtt av lantmarskalkarna från 1627 till 1809, dock ej av Charles Emil Lewenhaupt, 1789, finnas i en av salarna.

I palatsets grundval befanns vid dess förstärkning i slutet av 1850-talet ett nötkreatur vara inmurat alldeles såsom i Skara domkyrka och flera andra offentliga byggnader.

Nr 18 Ridðarhustorget. Huset kallas »Lyktan» och är så benämnt efter sina många fönster. Samma namn fick det värdshus, som där hölls i andra våningen. I hörnet av torget och Urvädersgränd låg 1771 i bottenvåningen av samma hus Orms värdshus, känt genom Bellman, som sjöng om »Ormens pigor». Se nr 16 Prästgatan! Huset torde hava ombyggt 1772, påbyggdes 1794 och fick då sin fönstermassa.

Nr 6 Roddargatan, f. d. Fiskargränd, nr 20 Högbergsgatan. I nr 6 bodde tornväktaren, f. d. korpralen Petter Boman, samtida med Bellman och av honom besjungen i Fredmans epistel nr 38: »Där går processen. Kamrater, vem är död i gränden? Jo, korpral Boman, som låg så vattensjuk...» och i nr 54: »Blunda och sucka, vrid dina händer hop! Här står Bomans kista bland gråterskor och glas och stop.»

Boman ägde huset sedan 1760, då det byggdes, och bodde där till sin död 1788. Hans dotter blev gift med »ordenssidenbandväveriidkaren» Adolf Fredrik Forsberg. Ännu 1840 ägdes huset av en dennes ättling. På en av gårdsväggarna synes ett skulpterat änglahuvud, som förut antagligen suttit på något annat hus.

Ropsten har sitt namn därav, att man fordom här ropade efter båt från det mitt emot på Lidingön belägna Torsvik.

Rosendal var ursprungligen ett skogvaktarboställe, som Gustav III skänkte till ståthållaren på Stockholms slott G. De Besche. Denne uppförde där ett vackert trähus och sålde 1798 stället till grevinnan Charlotta Fredrika De Geer, född von Fersen. I denna villa bodde en tid hertig Fredrik Adolf. Den inköptes 1817 av Karl XIV Johan. Efter dess brand två år senare lät denne uppföra det nuvarande lilla lustslottet.

Rosenlundsgatan och Rosenlunds ålderdomshem äro uppkallade efter Rosenlunds eller Lundroths trädgård, som på 1700-talet och senare låg i närheten av nuvarande Tantolunden.

Roslagstorg kallades fordom Träsktorget. Det beskrives år 1800 såsom »snett, trångt och irreguljärt på alla sätt». Området tillhörde sedan 1768 advokatfiskalen Risberg, vars arvingar sålde det till packhuskarlen Holmberg, från vilken det 1790 av staden inköptes för anläggning av det nuvarande torget. Detta har sin största märkvärdighet däraf, att bestraffningar där förrättades, sedan skampålen med dithörande bronsbild, Kopparmatte, blivit dit förflyttad från Packartorget, nu Norrmalmstorg. Se Stortorget, Norrmalm!

Rumpfska palatset. Se nr 38 Götgatan!

»Rååmbens hoff» låg å Kungsholmen på den plats vid Mälaren, där Södra tegelbruket, som tillhörde Barnhuset, förut varit beläget.

Rännstenar. Anläggning av sådana föreskrefs genom en kunglig förordning 1763.

Rödbodtorget. Innan Keyserska huset, som ofta ingår i August Blanchés berättelser och nu fått vika för Centralpalatset, i början av förra århundradet blev uppfört, var där en öppen hamnplats för målarbåtar. Ett antal staden tillhöriga brygghus och bodar för varuupplag gävo anledning till namnen Stadsbrygghuslastageplatsen och Röda bodarna, vilket senare såsom bekvämare att uttala blev det allmänna. Genom 1751 års svåra eldsvåda nedbrunno såväl bodar och parmmätarstuga som brygghus, varefter området användes till upplagsplats. Se Eldsvådor! Då drottning Fredrika 1797 från Drottningholm skulle hålla sitt första intåg i Stockholm, blev platsen avröjd och planerad. Den kom dock sedan att brukas som lastageplats och till försäljning av lantmannavaror, vilken senare förrättning pågick ännu under 1860-talet.

Rörstrand nämnes 1288, då konung Magnus Ladulås skänkte denna egendom till Klara kloster, som behöll den till 1511, då borgaren Gert Brynning tillbytte sig den mot ett mindre område på Selaön. Vid detta byte synes Gustav Vasa fäst föga

vikt, ty vid klosterreduktionen lade han Rörstrand under »Spetalet i Stockholm». Mot slutet av hans regering tillhörde det kungsladugården. 1568 donerades Rörstrand till Torbjörn Klockare av Erik XIV eller rättare av »Carin Månss-Dåter», som underskrivit det kungliga brevet och alltså någon gång utövade regeringsärenden. Sedan egendomen därefter varit i borgaren Melchior Volgers ägo, köpte drottning Kristina 1649 av dennes måg generalriksrättmästaren Märten Weiwitzer Rosenstiernas arvingar Rörstrand för att där inrätta en »riddareskola». Se nr 60—64 Västerlånggatan! 1651 förordnades en »fransösisk språkmästare och professor gallicæ linguæ uti riddareskolan på Rörstrand». Men ett par månader efteråt erhöll hertig Karl Gustav egendomen med de av Rosenstierna uppförda husen »för sig och sina arvingar till evärdelig ägo». Där fanns då utom huvudbyggnad brygghus, tegelbruk och väderkvarn. Vid Karl XI:s reduktion indrogs Rörstrand, som då tillhörde greve Arvid Wittenbergs arvingar, till kronan.

År 1698 förordnade Karl XII, att godset Rörstrand »skulle upplåtas för att där anlägga och inrätta tjänlige manufakturer», och följande år lades egendomen till Stockholms stad. Till följd av de strax efteråt inträffade krigsoroligheterna fördröjdes manufaktur anlägningarna och inrymdes i stället ryska, danska, sachsiska och polska fångar i därvarande hus. År 1703 var antalet av dessa 640.

Sedan Rörstrand av staden 1719 utarrenderats till slaktaråldermannen Olof Asker, vilken ej fullgjorde sin skyldighet att där anlägga en fabrik, uppsades denne, varefter egendomen 1731 uthyrdes till »porelainsmanufaktursocieteten», som där skulle bedriva porslinstillverkning. På 1770-talet ägde major Nordenstolpe fyra femtedelar i denna fabrik, vilka han sålde till sin son korpralen vid livdrabantkåren E. M. Nordenstolpe, som även förvärvade den återstående delen. Efter hans död försålde arvingarna 1797 Rörstrand till överdirektören Bengt Reinhold Geijer, som där avled 1815. Efter honom blev justitierådet Nils Vilhelm Stråle och därefter dennes son

landshövdingen Gustav Holdo Stråle, död 1897, ägare av den berömda, ännu bestående fabriken.

- För att freda de vackra rörstrandsängarna från okynne uppsattes i slutet av 1700- eller början av 1800-talet här och där tavlor med varningar och förmaningar på rim, såsom:

»Den, som över denna ängen
genväg eller krokväg går,
skall kanske av efterslängen
känning ha till nästa vår.»

»Värdige medborgersmän,
värdaste medborgarinnor,
älskare och älskarinnor
utav samhällsordningen!
Man har bort påminna er
denna lilla sommarläxa:
trampen intet gräset ner,
låten det få ostört växa!»

På det forna stora rörstrandsområdet, som under tidernas lopp styckats, ligga nu Sabbatsberg, Vasaparken och Birka-staden m. m.

De gamla ståtliga byggnaderna hava i murarna dels ankar-slutar med voluter, dels raka ankarlutar med upprullat blad. Till den ålderdomliga gården leder en port med kryssvalv och stenbänkar. Korridorer och trappgångar hava även dylika valv. Över porten vid gatan läses årtalet 1726, tillkommet i senare tid.

* * *

Sabbatsberg, som fordom har hört till Rörstrand, kallades 1733 Rinkeshov. 1709 ägdes det av källarmästaren Valentin Sabbat, vilken innehade värdshuset Rostock vid Västerlång-gatan. Då staden 1751 på auktion efter handlanden Didrik Kater inköpte området med byggnader till fattighus, nämnes egendomen Sabbatsberg. Det nu s. k. ålderdomshemmet, som upptager flera av de gamla husen, däribland det gamla värdshuset, är på senare tiden utvidgat med flera nya.

År 1761 invigdes fattighuset av den framstående predikan-ten, kyrkoherden i riddarholmsförsamlingen Abraham Pet-

tersson, vilken på fattighusdirektionens begäran lät trycka det då hållna talet till förmån för de fattiga. Efter en grundlig reparation invigdes det ånyo 1828 av kyrkoherden i Jakob, sedermera pastor primarius Abraham Pettersson, den förstnämndes sonson.

Sabbatsbergs hälsobrunn, som nu är avstängd, är belägen inom det på området ännu befintliga brunnshuset. Den blev 1734 upptagen av amiralitetsapotekaren Johan Julius Sahlberg, varjämte ett stenhus uppfördes för brunnsgästerna. Efter 1768, då collegium medicum förklarade vattnet tjänligt, fick brunnsdrickningen bättre fart. Brunnslasarettet inrättades 1806 av den för de fattiga ömmande läkaren professor Erik Gadelius. Denna anstalt ägde bestånd ännu på 1860-talet och har efterträtts av Sabbatsbergs sjukhus.

Saltmätargatan har förmodligen sitt namn efter Anders Saltmätare, som nämnes 1648.

Salvii gränd. I mitten av 1600-talet ägde riksrådet Adler Salvius det nuvarande Kanslihusets tomt. År 1641 nämnes en tomt i »välborne Johan Adler Salvii gränden».

Nr 1 Sandbergsgatan, Katarina sjukhus, var förut Katarina bränneri, vilket nedlades 1823.

Nr 11 Sankt Paulsgatan. Murarna hava raka ankarslutar med upprullat blad, portalen droppornament, portklappen föreställer ett orm- eller ödleliknande djur med klaven stjärt, portgången är försedd med kryssvalv. På gårdssidans mur stå bokstäverna M. D., troligen början av ett årtal. Tillstånd till om- och påbyggnad erhöles 1757 av rådmannen H. J. Helledaj. Ritningen, som överensstämmer med det nu befintliga husets utseende, visar en byggnad i tre våningar med brutet tak och två vindskupor samt i öster ett tvåvåningshus med inkörspport. 1780 uppfördes vedbod, mangelbod m. m. av lagmannen Adelborg. Det mindre huset på dennes ritning har liksom det nuvarande endast en våning. Möjligt är, att det påbörjade årtalet skulle hava sträckt sig över den föreslagna andra våningen i detta hus.

Nr 13 S:t Paulsgatan, f. d. Maria högre lärdomsskola (apologistskola). En skola på Södermalm inrättades 1652 av drottning Kristina men kom ej i en ordnad verksamhet förrän 1666. Den fanns i detta hus på 1740-talet och stannade där till 1879. Sedan dess har huset varit upplåtet till helt andra än pedagogiska syften, nämligen till tobaksfabrik och »biograf», men inredes nu åter för ett kulturellt ändamål: till synagoga eller bönlokal för polska och ryska judar.

Nr 17 S:t Paulsgatan. **Murbecks uppfostringsinrättning för flickor** stiftades 1747 av komministern i Hedvig Eleonora församling, väkelsepredikanten Peter Murbeck jämte sex hans vänner. Inrättningen, som har till ändamål att uppfostra fattiga flickor, hade sin första skola i Hedvig Eleonora, därefter i Fridlevstad och Rödeby i Bleking, där stiftaren blev kyrkoherde. Efter Murbecks död 1766 kom den åter till Stockholm och hade omkring år 1800 eget hus vid Svartensgatan, varifrån den 1822 flyttades till det då inköpta nr 17 S:t Paulsgatan och därifrån med sina 30 flickor 1899 till Fittja i Täby församling, norr om Stockholm.

Nr 21 S:t Paulsgatan, Van der Nootska huset. Tomas van der Noot, född i Brabant, kom 1655 i svensk krigstjänst, steg från fänrik vid Västmanlands regemente till överste, blev svensk friherre till Stjerneberg och 1677 underkommendant i Stettin, där han stupade samma år, träffad av en i staden under belägringen inkastad granat. Genom sitt gifte 1662 med Maria Hägerstjerna blev han rik och började antagligen vid den tiden uppföra palatset. Troligen var Jean de la Vallée dess arkitekt. Det är nu betydligt »restaurerat».

Fru van der Noot ägde huset 1698. År 1674 inflyttade där holländske ministern Kristian Konstantin Rumpf, vilken efterträddes 1706 som minister av sin son Henrik Vilhelm, som torde hava köpt huset och bodde där till sin död.

Denne »lät innantill mycket embellera detsamma och jämväl göra en anseelig tillbyggnad på östra sidan, uti vilken holländska reformerta kyrkan blev hållen». Han efterträddes av sin halvbror Charles Rumpf, denne av nederländske minis-

tern Ludvig von Marteville, vilken 1757 sålde det till holländska reformerta församlingen, varefter palatset kallades Holländska kyrkan. Huset, som i början av 1800-talet var tobaksfabrik, har sedan haft många ägare, såsom bryggaren Wertmüller, köpmannen Brinck m. fl.

Nr 23 S:t Paulsgatan. Här fanns under slutet av 1700-talet värdshuset »Gröna jägaren», vilket nämnes av Bellman i Fredmans sång nr 5 med anledning av vinskänken och »här-
olden i Backi riddarekapitel» Johan Glocks död: »Så vandra våra store män ur ljustet in i skuggan.» Huset revs 1903. Se nr 4 Hornsgatan!

Nr 27 S:t Paulsgatan. Se nr 2 Björngårdsgatan, nr 4 Hornsgatan!

Nr 39 S:t Paulsgatan. 1769 erhöll pädagogus Johan Strömer rätt att på denna tomt uppföra en bagarstuga och samma år järnkrämaränkan Margareta Kierman att bygga ett ganska prydligt boningshus, och 1790 verkställde bankokommissarien O. C. Hartwick här en ombyggnad av detta hus och uppförde en tobakslada. Från denna tid härstamma husets flyglar och trappan vid Timmermansgatan. I andra våningens trappgång är ett kryssvalv. Huset, som tillhör Maria folkskola, har i slöjdsalen gipsmedaljonger över Karl XII och girlander över dörrarna.

Nr 6 B S:t Paulsgatan. Den här belägna malmgården ägdes 1679 av presidenten von Eckens stärbhus, innehades 1698 av riksrådet greve Anders Leijonstedt, som antagligen då företog en ombyggnad av det å tomten belägna huset. I flyglarnas portgångar äro vackra kryssvalv, likaså i portgången till fabriksbyggnaden på gården.

Leijonstedt var riksrådet Jakob Gyllenborgs yngre broder. Se Leijonstedts gränd!

Nr 14 S:t Paulsgatan har raka ankarlutar med upprullat blad över 1:a våningen.

Nr 18 S:t Paulsgatan. 1785 fick handelsmannen och hökaren Anders Sjöberg Hansson tillstånd att göra en om- och nybyggnad. Se nr 15 Bellmansgatan!

S:t Gertruds gillesstuga. Se Tyska kyrkan, Gillen!

Nr 12 Schéelegatan, Piperska muren. Coldinuorden har där sina lokaler sedan 1807. Egendomen har sitt namn efter presidenten i kammarkollegium, ledamoten av vetenskapsakademien, grundläggaren av Ängsö bibliotek, skalden Dalins vän greve Karl Fredrik Piper, född 1700, död 1770, och efter den höga stenvmur, som omgav det av honom uppförda huset och trädgården, försedd med orangerier, grottor, alléer och bildstoder och på sin tid en av de vackraste i Stockholm. Piper skänkte egendomen till sin måg greve Erik Brahe. Se Ridarholmen!

Därefter blev en fransman la Fond dess ägare. Denne förstörde muren, sålde teglet och skingrade orangeriet. Sedan inköptes egendomen av amaranterorden, stiftad av Edvard Johan Sondell och Klas Qvist 1760, nu blott ett dansällskap, varefter den år 1807 togs i besittning av coldinuorden. Sedan lång tid tillbaka är här ett värdshus inrättat, Piperska muren. Det nämnes 1757. En del av den gamla muren med trappor och nischer minner ännu om den förra härligheten. Den södra delen av värdshuset torde härstamma från Pipers tid.

Schönfeldts gränd. År 1686 ägde assessor Georg Wallander, adlad Schönfeldt, hörnhuset nr 30 Stora Nygatan. Västra delen av gränden kallades ända in på 1860-talet Prechtens gränd efter »bilhuggaren mästare Burckwardt» Precht, som omkring år 1700 ägde nr 12 Lilla Nygatan, vilket sedan ärvdes av sonen, guldsmeden Kristian Precht.

Serafimerlasarettet, kungliga. Se nr 2 Hantverkargatan!

Sergelgatan. Bildhuggaren Johan Tobias Sergel, född 1740, död 1814, hade vid denna gata en lång tid sin bostad och verkstad. Före 1885 hette gatan Östra Beridarbangatan.

Nr 1 Sergelgatan. I detta hus finnes fortfarande den ateljé, som användes av Sergel, och den boställsvåning, som var upplåten åt honom. Se Beridarbangatan!

Nr 4 Sergelgatan. Inne på gården är ett hus med anor från 1600-talet. Det har en illa medfaren ornerad minnestavla,

å vilken otydligt urskiljas bokstäverna E.(?) B., C. M. D. och årtalet 1660. Huset har dels ankarslutar med voluter och blad, dels raka med blad och en x-formig.

Nr 8 Sergelgatan. En minnestavla uppvisar om att Fredrika Bremer bodde där från 1855 till 1865.

Sibyfllegatan, som förut benämndes Gropegatan efter några gropar i hörnet av nuvarande Östermalmsgatan, kan möjligen vara uppkallad efter en kvarn, Sibyllan. Gatans södra del hette i slutet av 1800-talet Fyrverkargatan.

Nr 23 Sibyfllegatan, nr 4 Östermalmstorg. Bryggaren Erik Saxenberg fick 1763 tillstånd att uppföra ett mindre uthus å denna tomt och 1780 att bebygga hela området, varefter det nuvarande huset tillkom.

Nr 25 Sibyfllegatan. År 1778 erhöll hovslagaren Jonas Lindberg tillstånd att uppföra ett uthus inne på gården och 1787 huset vid gatan.

Nr 2 Sibyfllegatan, Kronobageriet. Det huvudsakligaste beviset för husets ålder har man i det över ingångsporten åt gårdssidan anbragta riksvapnet från Johan III:s tid. Utom årtalet 1580 är även hans valspråk, »Deus protector noster (Gud är vår beskyddare)», inhugget i stenen. Å norra gaveln sitter en prydlig vindflöjel från samma tid. Sannolikt har åtminstone en del av huset från början varit avsett till kanongjuteri. Det kallades då »Bysseskyttaregården» och fanns redan under Erik XIV:s tid. Senare anlade Johan III bageriet på tomtens nordvästra hörn. På Karl XII:s tid sammanbyggdes de båda husen, och det hela kallades »Proviantzhuset».

Siversska kasernen. Se nr 11 Tjärhovsgatan!

Sirihov vid Djurgårdsbrunnsviken har ägts av överkammarherren greve Piper, vilken uppkallade stället efter sin favorithund. Det hette förut Matshov. Efter Piper innehades stället av flera ägare, däribland Karl XIV Johan, som skänkte det till grevinnan Charlotta Aurora av Wetterstedt, född De Geer, samma dag, som hennes make upphöjdes till en av rikets herrar.

Skanstull. Se Götgatan!

14. Palats och kåkar.

Skeppargatan har kanske sitt namn därav, att två »skip-pere» Anders Larsson och Lars Persson på 1600-talet ägde hus i kvarteret Vildsvinet. Namnet Skieppargatan förekommer redan 1641. Skeppare voro den tiden ganska betydande män och hava även givit namn åt ett par gränder i Staden.

Skeppar Karls gränd. En skeppare med detta namn omtalas i handlingar från 1500-talet.

Nr 5 Skeppar Karls gränd, nr 4 Bredgränd, fanns år 1700.

Nr 7 Skeppar Karls gränd, nr 6 Bredgränd, har vertikala ankarlutar med upprullat blad, fanns 1700 och hade under 1700-talets mitt sitt nuvarande säteritak.

Nr 9 Skeppar Karls gränd. Se nr 9 Österlånggatan!

Nr 4 Skeppar Karls gränd har portgång med kryssvalv samt murar med y-formiga ankarjärn kvar från 1600-talet. Det nuvarande huset är en 1768 företagen ombyggnad av det äldre.

Nr 6 Skeppar Karls gränd står med sina x- och y-formiga ankarlutar kvar sedan 1600-talet.

Skeppsbron. Den äldsta Skeppsbron torde hava varit den sannolikt vid slottet anlagda och år 1315 nämnda Stockholms slottsbygga. 1547 fanns utanför Våghuset, nuvarande Gamla riksbanken, en annan, kallad Järnbron. Vägen mellan dessa broar lär 1695 hava varit i otillfredsställande skick, »i synnerhet under kungl. slottet och trakten bortåt, där ingen kunde komma fram torrskodd». Med en summa av 2,000 daler silvermynt avhjälpes bristen.

Först 1733 började Skeppsbron byggas av sten, och följande år bestämdes strandlinjen, vid vilken anlades kajer, dels av trä, dels av sten. Mer än ett århundrade var Skeppsbron med där uppförda kåkar en vanprydning för Stockholm. År 1850 uppgjordes första förslaget till en kajbyggnad av granit men antogs icke. Två år senare framlade översten friherre Nils Ericson ett annat, vilket s. å. kom till utförande under hans överinseende, och 1854 var arbetet avslutat. Det leddes av majoren Norström och löjtnanten Berg.

Gustav III:s staty. Genom Slottsbackens planering väntade man också, att Gustav III:s staty, vars resande vid

samma tid beslöts av Stockholms borgerskap, skulle komma att »göra sig» bättre. Det rådde ett gott förhållande mellan »tju-sarkonungen» och borgerskapet. Detta visade sig redan strax efter revolutionen 1772, då denne i egen person till borgarna uttalade sitt välbehag för deras trohet och nit och till minne härav gav deras officerare till häst och fot rättighet att bära galonerade hattar, antingen de begagnade uniform eller icke.

Då konungen 1790 hemkommit från ryska kriget, uttryckte borgerskapet genom den för Stockholms utveckling varmt nit-älskande överståthållaren friherre Karl Sparre sin önskan att få resa konungens bildstod. Överintendenten Karl Fredrik Adelerantz, f. 1716, d. 1796, föreslog, att statyn skulle uppställas på Helgeandsholmen mellan de båda broarna, som då voro under byggnad, men konungen önskade, att den skulle få sin plats på Skeppsbron, just där han landsteg efter det lyckliga fälttåget. Så blev det även. Nu revos de här belägna skräpiga byggnaderna, Parmmätarhuset, Kokhuset och Norra viktualievägen jämte en lyftkran, vilken stod på den plats, statyn nu innehar.

Åren 1792 och 1793 lades gunden, 1799 göts den av Sergel modellerade statyn, men först 1808 den 24 januari, Gustav III:s födelsedag, blev den avtäckt.

Konungen är klädd i den av honom påbjudna s. k. svenska dräkten, stöder sig med vänstra handen på ett roder och håller i den högra en olivkvist, fredens sinnebild. På fotställningen av slipad porfyr läses: »Åt Gustav III, lagstiftare, segervinnare, fredens återställare, av Stockholms borgerskap 1790.»

Denna bildstod, en av Sergels yppersta och Stockholms skönaste, erinrar, vad ställningen beträffar, om samme mästarer Apollo och kom den store Johan Olof Wallin att dikta en av sina härligaste dityramber, för vilken han av svenska akademien erhöll 200 dukater, det största pris, som denna åtminstone dittills utdelat.

Nr 2 Skeppsbron. Se nr 10 Slottsbacken!

Nr 4 Skeppsbron. Det nuvarande huset fanns 1693 och torde omkring tio år förut vara byggt av kammarrådet Bartold

Ruuth. I portöppningen kvar sitter ännu från byggnadstiden ett smitt galler. Säteritaket är från 1700-talet. Det inre har bibehållit sin kryssvälvda port- och trappgång.

Nr 6 Skeppsbron. Den förste kände ägaren var rådmannen Josef Månsson, vars arvingar 1688 sålde det i mitten av århundradet uppförda huset till handlanden Klas Wittmack, som inflyttat troligtvis från Riga. Denna hade tretton barn och blev stamfader för släkterna Groen, Grill, von Witten, Lagerstolpe, Danckwardt-Lillieström m. fl.

Murarnas förnämsta prydnader äro de sirliga ankarslutarna och portalen, i vilken ännu sitter en kraftig ekport med prydlig portklapp. Portgången har kryssvalv. I det med gathuset sammanbyggda gårdshuset är den gamla trappan från nämnda tid bibehållen. Inkörsporten vid Skeppar Karls gränd stammar från 1700-talets början och är försedd med ett vackert, smitt övergaller.

Nr 8 Skeppsbron ombyggdes 1695 och inköptes 1708 av Klas Wittmacks änka. En avbildning av dess ursprungliga portal är uppmurad i trappgången. År 1901 revs det gamla huset och ersattes med ett nytt.

Nr 10 Skeppsbron är ett av de bäst bibehållna husen från 1670-talet. Det såldes 1675 av kammarrådet Isak Cronström till landshövdingen Lorentz Creutz, av denne 1682 till Jakob Ruuth. Vid århundradets slut ägdes det av landshövdingen Erik Lovisin. Husets fasad är i det närmaste orubbad från byggnadstiden. Det säges, att Nikodemus Tessin d. ä., vars byst uppsatts på mittfrontonen, varit husets arkitekt. De fem kryssvalven i portgången och den kryssvälvda trappan äro ursprungliga.

Nr 12 och 14 Skeppsbron bestodo 1693 av två hus, som på 1700-talet sammanslogos och under 1800-talet moderniserades. Nr 14 har i portgången tre kryssvalv.

Nr 16 Skeppsbron har, såsom ankarslutarna visa, 1600-talsanor och bestod ursprungligen av tre hus, därav två vid Kråk- och Nygränderna.

Nr 24 Skeppsbron har kryssvalv i port- och trappgång, möjligen 1600-talsminnen, men har i övrigt sitt utseende från 1800-talet.

Nr 26 Skeppsbron är möjligen uppfört enligt Nikodemus Tessin d. ä:s ritning och torde förskriva sig till slutet av 1600-talet. I trapporna finnas kryssvalv och gallerräcken från denna tid. Huset ägdes 1700 av borgmästaren Olof Hansson Törnflycht. På 1760-talet lät köpmannen Nikolaus Pauli reparera och förändra huset.

Nr 28 Skeppsbron är ett 1600-talshus, som moderniserades 1866. I portgången äro sex kryssvalv.

Nr 32 Skeppsbron har över en gårdsportal en äldre kartusch med inskriptionen: »Der Herr Zebaot ist mit uns. Der Gott Jacobs ist unser Schutz. Psalm 46. Anno 1647.» Årtalet upplyser om det förra husets tillkomst. Vid 1600-talets slut tillhörde det släkten Stiernhöök. Se Storkyrkan! 1767 om- och påbyggdes huset av köpmannen J. F. Hebbe, vilken senare även förändrade bottenvåningen. Att det skedde 1782, intygas därav, att detta årtal är inhugget i nämnda inskriftstavla, vilken förut haft sin plats över portalen vid Skeppsbron. Under 1800-talet ändrade huset åter utseende. Kryssvalv från äldre tid märkas i huvudportgången och de båda butikerna och trappgången samt i gårdsportgången.

Nr 36 Skeppsbron, nr 2 Packhusgränd, är uppfört efter ritning av Nikodemus Tessin d. ä. omkring 1674. I port- och trappgången äro valv och räcken från byggnadstiden. En påbyggnad skedde omkring 1790.

Nr 38 Skeppsbron, Tullhuset, blev färdigt 1788 efter ritning av arkitekten Erik Palmstedt.

Nr 40 Skeppsbron. Tomten med ett äldre hus tillhörde 1693 den rike köpmannen och husägaren Roland Eliäson, vilken efter Nikodemus Tessin d. y:s ritning uppförde det nuvarande 1706. Det ombyggdes 1871 och 1906 med bibehållen fasad. Från hans tid finnas ännu kvar portomfattningen, trappgaller och portklappen i form av en delfin.

Det närbelägna huset vid Tullgränden kallades under 1700-talet »Sohlen» och inrymde antagligen det värdshus, som nämnes i gästgiveriförordningen 1605, vari påbjödes, att Hans Nielsson »där skall hänge ut en sol». Huset ombyggdes 1781 och 1871.

Roland Eliäson ägde en mängd hus och tomter i staden. Han var född i Forsa socken i Hälsingland, kom helt ung till Stockholm, hade med sin hustru, Britta Ångerman, 13 barn, som antogo faderns förnamn såsom släktnamn. Två av sönerna adlades med namnet von Roland.

Nr 46 Skeppsbron har portal och även murar från 1600-talet. Det reparerades under 1700- och 1800-talen.

Skeppsholmen. Den holme, vilken i våra dagar kallas Skeppsholmen, såsom Blasiiholmen även kallades, då flottan var där förlagd, hade i forna tider åtskilliga namn, Vongisön, Vangsjö m. fl. Då ön omkring år 1634 blev flottans station och »skeppsgården under Stockholms slott», d. v. s. vid Blasiiholmen och Slottsbacken, flyttades dit, erhöll den sin nuvarande benämning. Skeppsgårdar kallades de vikar, i vilka flottan fordom hade sina hamnar. För sitt vackra läge och sin naturskönhet fick den också heta Lustholmen, särskilt efter Johan III:s tid, sedan denne under sina sista levnadsår där låtit uppföra ett lusthus.

På holmen lät amiralen Klas Fleming inrätta ett skeppsvarv och en repslagarbana, vilken nedbrann 1676, varvid även det närliggande örlogsskeppet Västervik fattade eld. Då Karlskrona 1680 blev flottans huvudstation, kom endast en eskader av mindre fartyg att stanna i Stockholm, för vilkas räkning galärskjulen å Valdemarsön senare, 1756, inrättades.

Holmens vackra allé, som ännu är en kär promenadplats, anlades 1792 av amiralen K. R. Rosensvärd. Med Blasiiholmen sammanbands Skeppsholmen sannolikt på 1630-talet genom en med vindbrygga försedd bro, som i juni 1822 förstördes vid den s. k. blasiiholmsbranden. Sedan Nationalmuseum 1865 blivit färdigt, lades den nuvarande bron. Nämda eldsvåda kom att giva Blasiiholmen ett helt annat utseende.

Johan III:s lusthus, Kasern nr 1. I sin almanacka skrev hertig Karl den 21 maj 1592: »War kungen på Wängsön och fick sig matt om aftenen», och den 27 och 28 antecknade han: »Disse två dagar ått kungen på holmen hoss tett nie husett.»

Det torde vara uppfört omkring 1692 och är i ursprungligt skick avbildat i planschen över Karl X Gustavs begravningsståg. I rappningen äro ankarslutar av samma form som de i Kronobageriet, nr 2 Sibyllegatan, befintliga. De äro synliga på en avbildning från år 1830. På 1840-talet erhöll huset sin nuvarande grannlåt. Endast sandstensportalen med vapen och några valv i portgång och trappor äro i oförändrat skick.

Långa raden kallas tvenne långa tvåvåningshus, vilka anses vara uppförda under Karl XI:s tid till boställen åt en del av flottans befäl. Förut stodo där träbyggnader, som utgjorde kaserner för hans livgarde till häst. På det östra husets östra del synas ankarslutar, som minna om 1600-talet.

Skeppsholmsbron var i början av 1700-talet nästan livsfarlig att befara, och det säges, att konung Fredrik mer än en gång riskerat livet på sina giljarfärder till fröken Hedvig Taube, som då bodde på Skeppsholmen hos sin fader, amiralen Edvard Didrik Taube.

Skeppsholmskyrkan eller Karl Johans kyrka. Medan flottan hade sin plats vid Blasiholmen, anlades 1629 på en liten holme, kallad Myntholmen, vilken nu upptages av Nationalmuseum, en träkyrka för amiralitetet eller den nuvarande skeppsholmsförsamlingen. Denna fick sedan namnet Holmkyrkan, och holmen kallades Kyrkholmen. Genom drottning Kristinas förordning 1653 bestämdes, att en kyrka av sten skulle uppföras i stället för träkyrkan, som redan då var förfallen. Hennes befallning efterkoms likväl icke. Den gamla kyrkan fick stå kvar, reparerades och användes ända till branden i juni 1822, då den jämte ett närliggande skolhus uppgick i lågor.

År 1823 beslöts uppförandet av den nuvarande Skeppsholmskyrkan enligt ritning av översten vid flottans mekaniska kår

Fredrik Blom, tillika professor vid akademien för de fria konsterna, född i Karlskrona 1781, död i Stockholm 1853. Först år 1842 var kyrkan färdig och kallades Karl Johans kyrka. På dess plats stod förut ett litet stenhus, som en tid användes till fängelse och sedan till laboratorium.

Konungen, som var närvarande vid invigningen, skänkte till kyrkan kalk, paten och oblatask av förgyllt silver. Kyrkan utgöres av en rotunda, vars valv vilar på 16 joniska pelare. På ömse sidor om altaret stå grupper av Tron, Hoppet och Kärleken, utförda av bildhuggaren Johan Niklas Bystrom, född i Filipstad 1783, död i Italien 1848. Altartavlan, »Kristus bärande sitt kors», är utförd av historiemålaren Johan Gustav Sandberg, född i Stockholm 1782, död där 1854. I nischer kring väggarna stå efterbildningar av Thorvaldsens apostlar.

Skeppsholms församlings begravningsplats, amiralitetskyrkogården, är belägen inom flottans varvsområde å Djurgården och har alltjämt begagnats sedan 1742. Se Hedvig Eleonora kyrka!

Skogsinstitutet, f. d., vid slutet av Strandvägen och norr om Djurgårdsbrunnsviken, var ursprungligen ett till Fredrikshovs slott hörande lusthus, vilket 1828 ägnades åt sin nya bestämelse och 1858 erhöll sitt nuvarande utseende.

Skomakargatan, vars namn fanns under medeltiden, då den även kallades Sutorgatan, är näst Köpmangatan Stockholms äldsta. Långt fram på 1600-talet funnos skomakare i stort antal vid denna gata. I ett pergamentsbrev av 1337 nämnes den i uttrycket »in vico sutorum (på skomakarnas gata)».

Nr 1 Skomakargatan. Se nr 9 Stortorget!

Nr 3 Skomakargatan ägdes vid 1600-talets slut av skomakaren Jodberg, vars änka innehade det 1700. Dess utseende vid denna tid överensstämmer med det nuvarande. Ett av de små rutade fönster, som vetta åt gården, har blyspröjsar. Bruket av sådana upphörde i början av 1700-talet, då de ersattes med kitt. De övre våningarna äro utkragade över bottenvåningen.

Nr 5 Skomakargatan. Murarna, som hava ankarslutar med voluter, vittna om 1600-talet ävensom den vackra ekporten och kryssvalven i portgången. Det gamla huset reparerades 1891.

Nr 7 Skomakargatan har i sitt yttre bibehållit sin 1600-tals karaktär med den typiska anordningen av tre fönster i bredd. I den ursprungliga portalen sitter en samtida rutad ekport med s-formig portklapp. Huset, som torde hava anor från 1500-talet, köptes 1656 av skomakaren Johan Feder, vilken antagligen ombyggt det. Bland senare ägare voro 1681 Feders måg skomakaren Henrik Schütz och 1685 skomakaren Johan Schlock.

Nr 9 Skomakargatan har, ehuru restaurerat, sitt 1600-talsutseende ganska väl i behåll. Det är ett gavelhus med typisk bredd, tre fönsteraxlar. Över den vackra portalen ses i en kartusch följande bokstäver: I. I. S. M., ett bomärke och K. I. D. C., syftande på skräddaren Jonas Jönsson och Karin Joensdotter, som före 1652 uppfört detta hus. Vad bokstäverna M.C. betyda, är ej känt. Portgången med kryssvalv och porten med rutor av ek och dess handtag äro ursprungliga.

Nr 11 Skomakargatan. Källaren är ett minne från 1500-talet. På 1600-talet var huset »Kongl. maj:ts acsiss huus». Det nuvarande huset byggdes 1748. Från den tiden härröra porten med omfattning, portgallret och den sirliga portklappen. Åt gården vetta två smårutade 1700-tals fönster samt en vindskupa med hissboom. 1765 ägdes huset av »apotekargesällen Friedrich Faggoth», och under senare delen av detta århundrade inrymdes här källaren Welt. Den nämnes 1760 »Welt vid Tyska kyrkan hos madame Greve» och torde hava funnits även 1802.

Nr 13 Skomakargatan. Det norra av de två små hus, som stodo här under 1600-talet, ägdes av skomakaren Hans Dunder. Från denna tid härstamma ankarslutarna åt gårdssidan. Under slutet av 1700-talet sammanbyggdes husen. Från den tiden är den enkla portalen kvar. Under 1800-talet moderniserades huset.

Nr 24 A och B Skomakargatan, nr 17 Prästgatan, har delar av murar från början av 1600-talet och tillhörde under dess senare hälft Lydert Adlerschiöld. Vertikala ankarslutar med upprullat blad vid Prästgatan förskriva sig till husets äldsta tid. 1759 tillhörde det gördelmakaren Jakob Lotscher och är i senare tid moderniserat. Se nr 32!

Nr 26 Skomakargatan har en källare från 1500-talet. 1600-talshuset torde hava ombyggt efter 1757. Se nr 32!

Nr 28 Skomakargatan, nr 21 Prästgatan, har en källare från medeltiden. Husets äldsta minne ovan jord är ett par dubbeldörrar vid Prästgatan från 1600-talets senare del. Dess fäasad mot sistnämnda gata är sig mycket lik sedan 1798 och mot Skomakargatan sedan 1875.

Nr 30 Skomakargatan, nr 23 Prästgatan, tillhörde omkring år 1700 »salig Leijoncronas arvingar». De tre hus, som ligga vid en åt Skomakargatan öppen gård och åt Prästgatan äro sammanbyggda, förskriva sig från senare delen av 1600-talet, då de torde hava uppförts av Johan Holm, drottning Kristinas hovskräddare, senare hovintendent och adlad Leijoncrona, och dennes maka, Barbara Dorotea Crumbygel, syster till den under nr 28 Stortorget nämnde husägaren. Leijoncrona dog som rik bruksägare 1689. Det förmodas, att Vårfrugillet och S:t Olofs gillesstuga varit här belägen. Vårfrugillet, Convivium beatæ virginis, nämnes 1353. Det blev 1454 sammanslaget med Helga lekama gille, emedan det »var avsigkommet». Stadfästelsen gjordes av ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna i Helgeands kapell. Huset påbyggdes 1833 och moderniserades 1902. Det tillhör Nikolai församling.

Nr 32 Skomakargatan, nr 25 Prästgatan. Källaren, som består av stora tunnvalv av gråsten och tegel, uppgives hava tillhört Helga lekama gille, Convivium corporis Christi, som nämnes 1393 och 1436. Bland förnämligare ledamöter räknade det Bo Jonsson Grip, drottning Margareta, konung Karl VIII Knutsson och riksföreståndaren Sten Sture d. ä. Det är dock mera sannolikt, att Helga lekama gillet hus nu motsvara nr 24 och 26 vid denna gata. Från 1600-talet härstamma

de järngaller, som sitta i trappfönstren vid Prästgatan, och den kanonkula, som är inmurad över andra våningens fönster. Byggherren har i denna låtit inrista: »Motu vario non varius» (I växlande skiften oföränderlig). Huset »restaurerades» 1884.

Nr 34 Skomakargatan, nr 24 Tyska brinken. Från ett äldre å denna tomt stående hus äro medeltida källarmurar bevarade. Huset är att döma av ankarjärnen ett tidigt 1600-talshus, som genomgått förändringar under 1780-talet, då det också erhöi sitt säteritak. Från denna tid har det behållit sitt utseende. Karl IX utgav 1605 en förordning om gästgiverier i Stockholm. Däri heter det: »Det tridie vertzhus skall Hans Meijer hälle, och han skall hängie uth ett forgyllt leijon». Efter värds- huset, som här inrymdes, kallades huset »Förgyllde lejonet» och »Tyska lejonet», emedan skylten hängde åt Tyska brinken. 1728 hölls förplågningen av Johan Glock, 1760 av Forster. Se nr 4 Hornsgatan!

Skottgränd. Då under senare delen av 1500-talet skottarna, till stor del värvat manskap, voro ganska talrika i Stockholm, kan namnet hava sitt upphov därav. Skottgränden nämnes 1597 mellan husen nr 20 och 22 Skeppsbron.

Nr 3 Skottgränd bär i fasaden en stentavla med inskription av följande lydelse: »Non domus dominum, sed dominus domum. 1627», vilket betyder: Huset gör icke herren, utan herren huset. Kanske var inskriften behöfelig, ty 1756 klagades över att »huset är så litet och trångt, att det med bekvämlighet ej kan bebos».

Nr 7 Skottgränd har sina murar med ankarslutar från 1626.

Skrå var ursprungligen namnet på gillenas stadgar. För att skydda sig för intrång i yrket ingingo utövarna av varje hantverk en förening, som de kallade skrå. Det äldsta skrået var bältarnas, sadelmakarnas, och den äldsta stadga, som är i behåll, rör skraddarna och är utgiven 1356 och bekräftad 1453 av Karl VIII Knutsson. Deras skyddspatron var ärkeängeln Mikael, medan skomakarna därtill valde evangelisten Markus. I spetsen för varje hantverk eller »ämbete» stod äldermannen. 1621 reglerades skråväsendet,

varvid bland annat föreskrevs, att varje ämbetes kännemärke och tecken skulle uthängas på en skylt. Åldermännen skulle hos sig förvara ämbetets handlingar och skråbrev i ett skrin, kallat ämbetslådan eller skrålådan. Många sådana förvaras i Nordiska museet. Varje ämbete hade vanligen eget hus. Skomakarämbetet ägde nr 6 Slottsbacken, bryggarembetet nr 4 Brunnsbacken, »Pelikan». Vindragarembetet lever ännu i eget hus, nr 6 Stora Hopargränd, och kallar sig vindragarlaget. Saltmätarna och spannmålsbärarna hade sitt härbärke och sin samlingssal i nr 15 Skärgårdsgatan.

I dessa lokaler hade hantverkarna sina sammankomster och fester. En sådan var »gillesdrickningen». Härvid skulle det gå skickligt till väga. Den broder, som spillde mer öl, än han kunde skyla med handen, bötade en mark vax, en såsom belysningsmedel synnerligen omtyckt vara. Sov någon, då man drack skål, bötades en örtug. Blev någon drucken, så att man måste leda honom hem, erlades en mark vax i böter. drack någon så, att han kastade upp vid bordet, fick han böta sex öre. Om det skedde på gården, utgjorde böterna två marker vax. Gav någon sin broder en kindpust eller drog honom i håret, fick han umgälla detta med en mark penningar.

De skickligaste hantverkarna kommo från Tyskland, och där studerade många svenskar sina yrken. Tyskt blev därför hantverksspråket, varom namnen på åtskilliga verktyg än i dag vittna, tyska voro även skråbruken och gesällernas hantverksbruk, ordningar eller gewohnheiten. I egna och förhyrda lokaler hade gesällerna härbärgen, dit de anlände med ränseln på ryggen och den outhärliga påken i handen. Skråväsendet avskaffades i Sverige år 1846.

En del ämbetsgesäller hade även sjukhus, såsom skomakarämbetets från 1674 till 1782 i ett nu rivet hus vid Rörstrands-gatan, nuvarande nr 10 Vallingatan, och senare, på 1820-talet, i nr 19 Lilla Nygatan.

Skräddargränd. Namnet har uppkommit därav, att skräddarämbetet f. o. m. 1627 hade en gillesstuga i

nr 2 **Skräddargränd**, som under 1600-talets senare del var dess hus. Det blev 1764 »påbättrat» och 1864 ombyggt.

Skärgårdsgatan, en bland stadens äldsta gator, hette förut Själagårdsgatan. 1687 skrevs i Storkyrkans dopbok »Skiähls-gårdsgatan». Nuvarande huset nr 13 inrymde redan under medeltiden Själagården, ett sjuk- och fattighus. Under 1400-talet kallades gatan Myntomästaregatan efter myntmästaren Heyne Nordenwijk, som där ägde ett hus, nuvarande nr 6, vilket 1456 nämnes Myntomästargården.

Nr 1 Skärgårdsgatan. Husets murar, som äro utkragade över bottenvåningen och försedda med raka, tångformiga ankarjärn, leda antagligen sitt ursprung från medeltiden eller början av 1500-talet. På denna tomt ägde 1456 »Olof Kloekares barn» ett hus. Under 1600-talet, då rådmannen Mattias Bergman var dess ägare, fick det troligen sin ekport med dess prydliga portklapp.

Nr 3 Skärgårdsgatan. Övervåningarna äro utkragade över bottenvåningen, varför de nedre murarna torde tillhöra det hus, som 1456 här ägdes av skinnaren Hans Helsing. Portalens överstycke angiver en okänd ägare och bär årtalet 1643. Från denna tid äro också gatfasadens prydliga ankarslutar med voluter och gårdssidans y-formiga samt den kryssvälvda portgången.

Nr 5 Skärgårdsgatan är ett, ehuru förändrat, 1600-talshus, varom ankarslutarna med voluter och upprullat blad erinra.

Nr 7 Skärgårdsgatan är ett ombyggt hus från 1600-talet, vars murar hava raka ankarslutar.

Nr 9 Skärgårdsgatan torde med sina utkragade övervåningar hava medeltida anor och vara ett av stadens äldsta hus.

Nr 11 Skärgårdsgatan består av två hus, vilkas fönster hava olika storlek och höjd. Det äldre fanns år 1700. Skalden K. M. Bellman säges hava bott här.

Nr 13 Skärgårdsgatan, nr 20 Baggensgatan. På denna tomt låg under medeltiden stadens sjuk- och fattighus Själagården, som genom förvrängning givit upphov till namnet Skärgårdsgatan. Gustav Vasa inrättade här ett boktryckeri, varefter

huset kom i privat ägo och på 1600-talet tillhörde riksrådet Bengt Horn, som i utbyte mot detta erhöll Trivialskolans hus på Riddarholmen. Efter någon inredning och möjligen ombyggnad i den gamla Själagården inflyttade nämnda skola där 1666. Denna läroanstalt stannade här 148 år och var Stockholms förnämsta lärdomsskola. Slutligen blev huset alldeles förfallet, och 1806 klagade dess rektor K. J. Höijer över »Storskolhusets såväl yttre som inre rysliga utseende». Då Trivialskolan 1814 lämnade detta hus, fick den sina lokaler i det gamla kyrkoherdehuset, en av klosterbyggnaderna, på Riddarholmen, där den hade sin tillvaro till 1820, då dess verksamhet upphörde. Följande år efterträdde den av Stockholms gymnasium. Se nr 5 och 7 Birger Jarls torg!

Tomtens östra länga begränsas av en mur, som innesluter en gård, vilken var ganska stor, innan den på 1700-talet avknappades. Det vid Baggensgatan därigenom vunna området blev därefter vändplats för åkdon. Fasadens utseende förändrades 1817, då en våning påbyggdes. I murarna sitta raka ankarslutar med upprullat blad.

Trivialskolan fanns före 1419, då påven Martinus V »vid apostlarna Petri och Pauli samt sin onåd» förbjöd ärkebiskopen att göra intrång i kyrkoherdens och stadens urgamla rättighet att tillsätta rektor. Denna gamla skola var ursprungligen belägen norr om och i närheten av Storkyrkan, varom namnet Skolbacken sedan erinrade, och flyttades 1551 till ett av klosterhusen på Riddarholmen.

Nr 15 A och 15 B Skärgårdsgatan. Se 22 Baggensgatan!

Nr 19 Skärgårdsgatan. Se nr 26 Baggensgatan!

Nr 2 Skärgårdsgatan, nr 2 Kindstugatan, Bartelska huset. På denna hörntomt var det hus beläget, i vilket den skotske handelsmannen Blasius Dundie bodde de sista åren av 1500-talet och till omkring 1620. Han köpte 1591 »hörnhuset på högra handen, när man går inåt Sjölegatan», av Johan Bagge, vilken troligen ärvt det efter sin fader, sjöhjälten, amiralen Jakob Bagge. 1637 köpte fältmarskalken greve Axel Lillie, huset av en bland Blasius mågar, Tomas Glenn, men sålde det

1658 till den tyske handlanden Hans Bartels, vilken antagligen uppfört det nuvarande huset, som uppkallades efter honom. Bartels säges hava ägt 99 hus i Stockholm. Han dog på 1660-talet. Husets förnämsta prydnad är portalen. På kartuschen, inskriptionstavlan, är all skrift med våld utplånad. Portgången, trappan och murarna äro ursprungliga. Med detta hus är ett mindre, beläget vid Köpmangatan och saknande egen ingång, sammanbyggt.

Blasius Dundie var på sin tid särskilt känd för rättegången mot sin andra hustru, Malin Vilhelmsdotter, som beskylddes för otrohet. Hon var betydligt yngre än mannen och hade flera beundrare. Efter många förhör trädde jämte hustru Malin »sjutton ärliga dannekvinnor från Stockholm» inför rätten för att »värja henne för det grova tillmäle, som Blasius hade tillvitat och tillmält henne». Sedan Blasius återtagit sin fordran, att makan skulle avlägga ed, på det att ingen själavända måtte förorsakas, blev denna såväl av rätten som av Blasius och även av de sjutton dannekvinnorna »fliteligen och högeligen förmanat att taga sig till vara för ett lättfärdigt umgänge med löst parti», varefter »all denna tvistiga sak blev upphäven, så att Blasius på all vänskap, kärlek och god vilja gav inför rätten sin hustru handen och hustrun tog honom på samma sätt i famnen och gingo med varandra hem av rådhuset, väl förlikte». En tid efteråt bjöd Blasius »ståthållarna, borgmästare och råd till gäst hem till sig».

Nr 4 Skärgårdsgatan. Se nr 1 Kindstugatan!

Nr 6 Skärgårdsgatan. 1646 låg här ett hus, som kallades »Gambla Sture huuset». Tomten har tillhört Svante Stensson Sture och hans ättlingar. Överpostdirektören Johan von Beijer köpte den 1655 av Gustav Banér till Örby.

I slutet av 1600-talet ägdes tomten av rådmannen Olof Hansson Törne. En av Stockholms märkligare borgare, köpmannen Karl Kristoffer Arfwedsson, hade här under 1700-talets senare hälft en större tobaksfabrik. Huset ombyggdes 1800, fick då en fjärde våning och ungefär sitt nuvarande utseende, inköptes 1846 av Nikolai församling, som där inrättade

»fri- och fattigskola», och är nu ett av församlingens folkskolor. Se Skärgårdsgatan!

Nr 8 Skärgårdsgatan, Tyska skolan. S:t Katarinas och S:t Knuts bröder beslöt 1445 att i detta hörn uppföra en gillesstuga, av vilken dock inga kända rester nu finnas. Den kallas ock Svartbrödernas gillesstuga. Huset har ägts av konung Sigismunds lärare Arnold Grothusen. I Tänkeboken för 1577 den 12 januari nämnes, att Stockholms stad på hertig Sigismunds befallning skänkt Grothusen den tomt vid Tunnbindaregatan, nu Tyska skolgränd, där fordom Svartbrödernas gillesstuga stått. Där fanns då ett »korsverkshus». Omkring 1603 indrogs huset till kronan och förlänades sedan till hovkanslern Nils Chesnecopherus, köptes 1611 av tyska församlingen, blev 1614 återvunnet av hävdtecknaren Johannes Messenius, som var gift med Grothusens dotter Lucia, och efter Messenius fall 1616, då han angavs för hemlig brevväxling med Polen, sålt till Hans Meijer, vinskänk på »Förgyllde lejonet». Se nr 34 Skomakargatan! Från denne återkom det till församlingen. Det blev nu »mera ordenteligen bebyggt».

När Tyska skolan tog tomten och huset i besittning, är ej känt, men 1569 hade församlingen en skolmästare och 1574 två sådana. 1627 uppsattes en skolordning, som antogs 1635. Därefter började en fullständig nybyggnad, som blev färdig 1670 enligt inskriften å portalens överstycke vid Tyska skolgränden: »dVM sCoLa teVtonICI CoetVs eXstrVCta VIgesCIIt, eXsVrget stVdIIIs gLorIa IVsta pIIIs» (Så länge den av tyska församlingen uppförda skolan blomstrar, skall genom samvetsgranna studier vinnas rättmätig ära). De stora bokstäverna, adderade såsom romerska siffror, bilda årtalet 1670.

Detta läroverk förvärvade snart högt anseende. I en petition hos Karl XII säges: »Tyska skolan är den endaste i hela staden, som med ett gymnasio någorlunda kan jämföras.» Den uppläts även för svenska lärjungar och hade dimissionsrätt till universitet. Till denna skola skänkte hovkällarmästaren Per Henrik Fuhrman sitt hus nr 20 Svartmangatan. 1736 tillbyggdes huset med en fjärde våning. Sedan denne

lämnat församlingen en gåva av 44,000 daler koppärmynt och en angränsande tomt blivit inköpt, uppfördes 1774 ett större hus på gården. 1783 byggdes på gathuset en altan för astronomiska iakttagelser.

En 1887 verkställd ombyggnad har utplånat nästan varje spår från äldre tider. Tyska skolans verksamhet upphörde i mitten av 1880-talet.

Nr 10 Skärgårdsgatan. Se nr 25 Svartmangatan!

Slottsbacken. Obelisk. Den öppna platsen utanför slottets södra sida utvidgades och planerades 1793. Muren, som stod framför f. d. Indebetouska huset, nr 2 Slottsbacken, jämte därvarande trädgård borttogs, Gamla eller Stora bollhuset revs, muren och järngallret framför Tessinska palatset, nu Överståthållarens residens, försvunno, och Finska kyrkan fick ett friare läge.

Efter freden i Värälä 1790 mönstrade konung Gustav III Stockholms borgerskap på Adolf Fredriks torg och tackade för dess trogna, under två år oavbrutna vakt i huvudstaden under krigstiden. Kort förut hade han tillkännagivit sitt beslut att till åminnelse av denna trohet resa ett monument. Sedan Slottsbacken blivit ordnad, övergavs tanken på att uppföra detta på det nämnda torget. Den nytillredda platsen ansågs lämpligare, och minnesmärket blev en obelisk, förfärdigad »av svensk sten och med svenska händer». Arbetet med obeliskens utförande började 1799, och följande år avtäckte Gustav IV Adolf densamma under stor högtidlighet. Den bär på fotställningens västra sida följande inskription: »Gustavus III civium Stockholmiensium fidei flagrante bello probatam posteris tradi voluit restituta pace MDCCXC. Gustavus IV Adolphus tradidit MDCCXCIX (Gustav III beslöt efter fredens återställande 1790, att minnet av Stockholms borgares ådagalagda trohet under det brinnande kriget skulle bevaras åt eftervärlden. Gustav IV Adolf överlämnade [detta minne] 1799).» En svensk inskrift med ungefär detta innehåll läses å monumentets östra sida.

På den plats, som obeliskens intager, låg den forna Lejonkulan. Den 12 nov. 1650, medan festligheterna efter drott-

ning Kristinas den 20 okt. förrättade kröning ännu pågingo, »var», berättar en samtida, »efter middag ett spectaculum med allahanda djur, som insläpptes uti en gård, vilken murad var in under slottsmuren på den sida, som vetter åt Bollhuset. Först släpptes ett lejon och en buffeloxe tillhopa. När lejonet reste sig upp, lopp buffeloxen under dess bringor, att lejonet nästan föll omkull. Så skötte lejonet intet mera om buffeloxen. Sedan släpptes lejonet och en stor björn tillhopa, reste sig något litet mot varandra men gingo strax ifrån varandra. Lejonet gick därmed och lade sig i en vrå i gården, björnen gick bakom det, steg på det och bet det några bitande i ryggen, men lejonet skakade honom av sig och slog litet efter honom men skötte intet mera om honom. Luckan drogs upp, därmed gick lejonet in i sitt hus. Därefter släpptes björnen och en yr häst tillhopa. Björnen kunde intet mycket skada hästen utan tog honom allenast en gång i låret. Hästen träckade där vid och slog bak efter sig. Sedan rörde björnen honom intet mera utan gick och lögade sig i ett vattukar, som där stod nedgrävet, fullt med vatten. Lupo där ock två rävar, men de andra djuren aktade dem intet.»

Gamla eller Stora bollhuset byggdes 1626 till »lusthus» för drottning Maria Eleonora, ombyggdes och användes från 1660-talet för sceniskt bruk och var ända till Operans invigning år 1782 Stockholms enda teaterhus. Se Bollhusgränd! År 1667 förändrades »Lejonkulan i slottsgraven» till teater, och där spelades, ända tills slottet 1697 uppgick i lågor.

Nr 2 Slottsbacken. Indebetouska huset, som revs 1911, då ett nytt uppfördes, var byggt i slutet av 1600-talet på den tomt, som 1647 kallades »h. k. m:ts trädgård». Det ägdes 1687 av handlanden Isak Breant och 1761 av rådmannen Indebetou, som 1792 sålde det till kronan. Det användes sedan till slottskansli, krigsexpedition och till nummerlotteriet, vars dragningar förrättades var tredje onsdag på en tribun utanför huset åt Slottsbacken, sannskyldiga gratisnöjen för stockholmarna, vilka då skyndade till Slottsbacken, drivna av nyfikenhet, spänning eller förväntan. Se nr 9 Svartmangatan!

Nr 4 Slottsbacken, Tessinska palatset eller Överståthållarhuset. Det yttre av detta hus, som Nikodemus Tessin d. y. byggde för egen räkning 1692—1697, ådrager sig föga uppmärksamhet. Dess prydliga gårdssida däremot med det vackra perspektivet erbjuder något högst ovanligt. Vid midsommartiden 1697 inflyttade byggherren med sin familj och tog sin bostad 1 tr. upp. Flyglarna voro då ej färdiga. Huset, som är ett av de bäst bibehållna från gångna tider, har tillhört Karl XIII och Gustav III, kom 1773 i Stockholms stads ägo och blev då boställe åt överståthållaren.

Innan detta palats uppfördes, förmedlade Ignatii gränd förbindelsen mellan Slottsbacken och Köpmangatan. Se nr 6 och 8 Bollhusgränd! Tre äldre hus, alla täckta med koppar och försedda med konungarna Erik XIV:s, Johan III:s och Karl IX:s namnskiffer i bjälkarnas järnbeslag utanför murarna, fingo giva plats för det nya. Dessa hus sägas hava varit byggda av nämnda regenter. »Och var däruti sköne spjisar med vackert bilthuggerij, väl gjorde och förgyllte, förfärdigade av den konstige krukemakaren (Lukas van der Werdt), som också gjort konungamonumenterne uti Riddarholmskyrkan. Uti desse ovannämnde hus förmenas högstbemälte konungar var efter annan hava haft sine konkubiner», säger arkivforskaren Erik Palmskiöld, f. 1608, d. i Stockholm 1686. Se Storkyrkan!

Nr 6 Slottsbacken. På denna tomt hade riksrådet Per Gustavsson Banér i hörnet vid Österlånggatan ett mindre hus med trädgård åt väster. Efter hans död, 1644, uppfördes här ett hus med tvenne flyglar, den ena utmed nämnda gata, den andra utmed Bollhusgränd. Vid 1700-talets början ägdes huset av assessor Johan Funcks änka, Elisabet Hansdotter. Se Storkyrkan! 1780 inköptes det av skomakarämbetet. Där fanns ända till 1907 en mycket besökt restaurant, Skomakar-källaren. 1909 revs huset och ersattes av ett nytt för överståthållarämbetet i samma stil som det förutvarande. Vid grundgrävningen påträffades då tre skulpturer, som tillhört någon portal och nu äro uppsatta på väggen innanför porten.

Nr 8 Slottsbacken, Flemingska palatset. De nedre våningarna torde vara uppförda omkring mitten av 1650-talet av riksrådet Erik Henriksson Fleming och Kristina Cruus till Edeby. Av den ursprungliga byggnaden kvarstå murarna och bottenvåningens kryssvalv.

Nr 10 Slottsbacken, nr 2 Skeppsbron. År 1647 inrättade saltkompaniet där ett »fullkomligt packhus», efter vilket huset sedan bar namn. Omkring hundra år senare ombyggdes det och har tjänat skilda ändamål, har inrymt riksgäldskontoret, riksarkivet, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, blev 1869 ombyggt och tillhör nu telegrafverket.

Slussen. Genom Söderström skedde ända till mitten av 1600-talet genomfarten medelst varpning mot avgift till Stockholms stad, som underhöll vindbroarna. Adeln och Uppsala stad voro befriade från strömpenningar. Genomfarten hade med tiden blivit allt svårare till följd av kvarnar och andra byggnader. Därför anlades 1634 ett slussverk av trä. År 1642 reparerades detta, som sedan kallades Nya slussen, varvid sidorna murades med holländskt tegel. 1724 var slussen åter förfallen, och 1744 beslöts att ombygga den efter ritning av stadsarkitekten, kaptenen J. E. Carlberg, men det befanns snart, att verket var av den beskaffenhet, att dess utförande borde anförtros åt en mera erfaren man. Denne var Kristoffer Polhem, som, ehuru då 83 år gammal, åtog sig arbetet i förhoppning, att hans son Gabriel skulle kunna fullborda det, om han själv bleve därtill oförmögen. Den gamle fick glädjen att 1748 se slussgraven i det närmaste färdig och att på dess botten prydas med nordstjärneordens kommendörskors. Dock fick han ej uppleva verkets avslutande, som skedde 1753 under sonens ledning.

Nära nittioårig hade Kristoffer Polhem avlidit två år förut och blivit begravnen i Maria kyrka. Då den 29 juli 1759 kyrkan jämte 300 egendomar lades i aska, uppbrändes även hans lik. Alla hans släktingar bevistade den dagen ett bröllop på landet. Polhem ägde och bebodde f. d. Aspelinska egendomen vid Hornsgatan.

Polhems sluss måste även flera gånger repareras, särskilt efter det stora vattenflödet 1780, då för avloppet skull den ena av dess portar söndersågades. Vid samma tid och för samma ändamål öppnades vid Södertälje ett stort avloppsdike, vilket sedan efterträddes av kanalen.

Med tiden erfordrades en större förbindelse mellan Saltsjön och Mälaren. Härtill begärde staden hos k. m:t år 1836 bidrag, som även beviljades, och 1841 bestämdes av kommitterade ett pris av 200 dukater för de bästa ritningarna, men som någon tävling ej uppstod, höjdes priset till 500 dukater, dock utan resultat, ty ej heller nu inkommo några ritningar. Äntligen erbjöd sig år 1845 dåvarande överstelöjtnanten vid flottans mekaniska kår Nils Ericson, John Ericsons broder, att utarbeta ett förslag till nybyggnad av Stockholms sluss mot en ersättning av 2,000 riksdaler banko. Sedan detta av k. m:t blivit antaget, erhöll Ericson även det sist utfästa priset.

Följande år påbörjades arbetet och var färdigt på hösten 1850 enligt minnestavlan på slussgravens södra vägg. Det hade kostat 400,000 riksdaler banko.

Innan grävningen företogs, måste en mängd hus rivas, såsom Södra strömkvarken, Södra slaktarhuset m. fl. Man fann under arbetets gång, att det näs, som skulle genomgrävas, ej blivit danat av naturen utan utgjorde en igenfyllning av Mälarens utlopp. Ända till 22 fot under jordytan påträffades murbruk, tegelstenar, glasbitar, järnskrot, mynt och förrostade delar av vapen. Murbruket och teglet ansågs delvis härstamma från den vid eller i närheten av nuvarande Järntorgsgatan fordom belägna Söderport. År 1549 omnämnes, att 253 lass grus blivit förda från det rivna Svartbrödraklostret ut i sjön vid Söderport.

Under senare tid har den s. k. Fiskargången med sumpar varit belägen i Polhemiska slussen, genom vilken också Mälarens vattenstånd regleras. Se Karl Johans torg!

Smålandsgatan är benämnd efter en tomtägare och bagare Joakim Småål och kallades förr Småhlens gränd. Jochum Småhl levde 1666.

Den kallades fordom Skiärekarlsgatan, emedan skärgårdsfolk höll till där.

Snickargatan. Ännu på 1820-talet kallades den Bödelsbacken, säkerligen därför, att skarprättaren Nils vid mitten av 1600-talet hade sitt hus i hörnet av denna backe, nr 80 Regeringsgatan. Senare kallades den Snickarbacken.

Somens kvarngränd. Assistenten Mårten Sohm köpte 1689 en inom kvarteret Skinnarviksberget belägen tomt och en kvarnplats av översten Mårten Lindhielm.

Spektens gränd. Gerdt Specht, som nämnes i handlingar från 1500-talet, torde hava ägt hus här. Se nr 10 Trångsund!

Spökslottet. Se nr 116 Drottninggatan!

Stadsgården, som 1594 gavs till staden, »skulle vara obyggd till att darsammastädes bräda och bygga skepp».

Stadshuset, nya. Se nr 1 Hantverkargatan!

Stadshuset, södra. Se nr 1 Götgatan!

Stallgatan har sitt namn efter de stallbyggnader, som prinsessan Sofia Albertina där lät uppföra, och som sedan tillhörde änkedrottning Desideria.

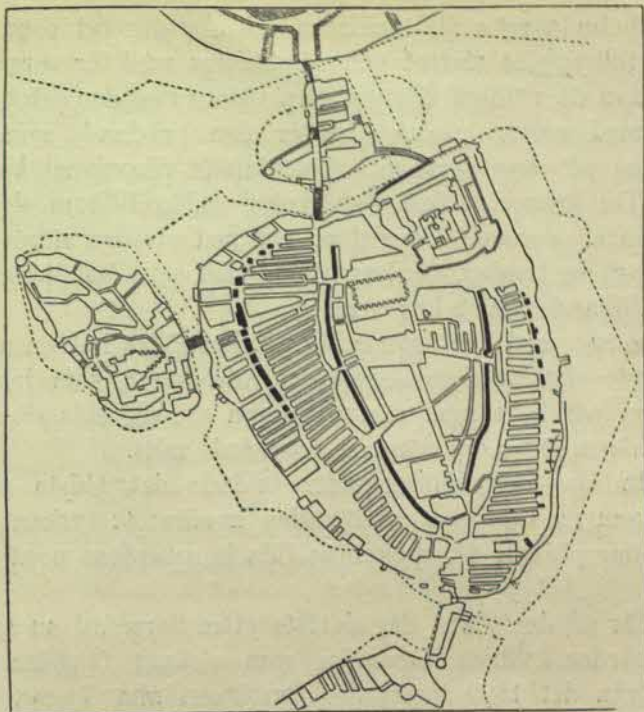
Nr 4 Stallgatan. Se nr 11 Blasiiholmstorg!

Stenbockska palatset. Se nr 4 Birger Jarls torg!

Nr 7 Stigbergsgatan ägdes 1738 av kontrollören J. Gröning, 1752 av sjökaptenen S. Åkerman, 1782 av sjökaptenen J. Flachsén och 1821 av kamreren S. J. Flachsén.

Stockholms slott. Sedan det tillväxande Stockholm ådragit sig Birger Jarls uppmärksamhet, började han med allvar tänka på dess befästade och lät omkring Agnefit, Stadsholmen, anlägga murar och torn samt på dess nordöstra del, som hade den största höjden, uppföra en fast borg, vilken senare under medeltiden kallades Adelshuset, och ett i öster därbredvid liggande torn, Kärnan. Efter Birgers död, 1266, fortsattes slottbyggnaden av hans son Valdemar, så att denne omkring 1272 dit kunde flytta sitt hov.

Fästet ansågs ointagligt. Det berättas dock, att Engelbrekts vän Erik Puke under sin tvist med marsken Karl Knutsson om högsta makten tog slottet från denne, medan drotsen

Karta över Stockholm med angivande av stadsmurarnas läge.

Krister Nilsson Vase, som var Erik XIII:s anhängare, »anammade förborgen». Det var sedan hungern, som tvang Puke att dagtinga.

Om detta slott skonades vid den eldsvåda, som 1297 härjade staden, är ej känt, men 1330 förstördes åter en del av trästaden, varvid också Adelshuset svårt skadades.

Huruvida detta nu tillbyggdes, är likaledes obekant. Säkert är dock, att under Karl Knutssons och Sten Sture d. ä:s tid slottet försågs med tillbyggnader och befästningar. På hösten 1495, då mer än 200 av stadens hus lades i aska, skadades även slottet.

Både före och efter detta år hade det många belägringar att utstå och innehades dels av danska konungar, dels av svenska regenter. Dess murar voro vid Gustav Vasas högtidliga intåg

i Stockholm ganska illa medfarna. Under den tid, som sedan följde, tillbyggdes slottet och förstärktes med försvarsmurar. Den redan då väldiga Kärnan steg vidare i höjden och bestyckades med grova kanoner. Efter den prydnad, som 1558 uppsattes på dess spets och betecknade riksvapnet, kallades tornet Tre kronor, vilken benämning sedan tillkom slottet i dess helhet. Johan III var den, som nedlade den största omsorgen och kostnaden för dess tillbyggnad och försköning, därvid fullföljande sin faders verk.

Adelshuset med Tre kronor låg på den södra halvan av det nuvarande slottets inre borggård: Adelshuset, som inrymde rikssalen, parallellt med västra väggen av vår tids slott och tornet något söder om nämnda borggårds mitt.

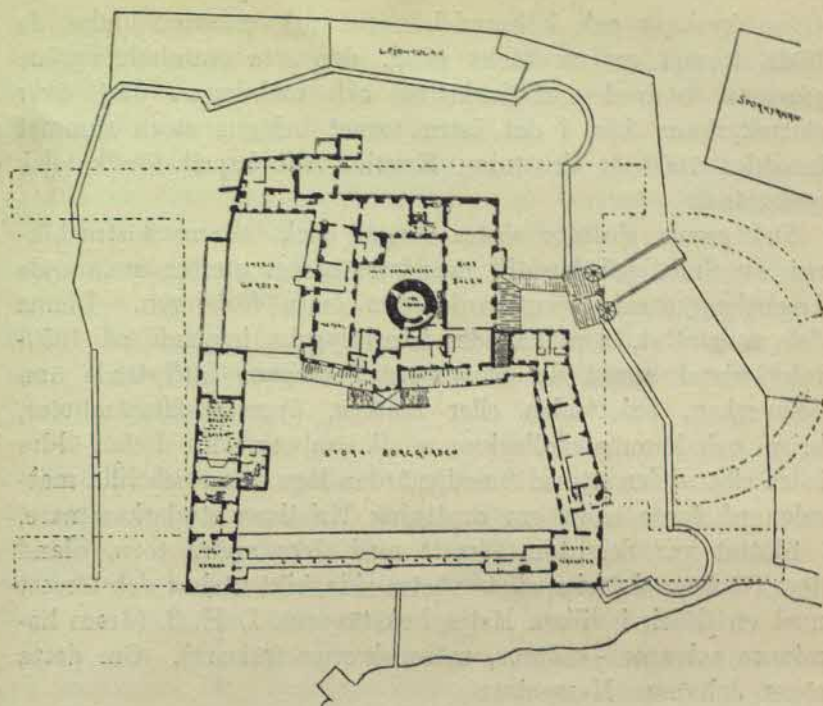
Genom om- och tillbyggnader bildade det äldsta slottet småningom en tämligen regelbunden kvadratisk fyrkant med Tre kronor på den då uppkomna lilla borggårdens nordvästra del.

Ungefär på den plats, där slottets yttre borggård nu är, låg Smedjegården, vilken användes som strängt fängelse. Dit fördes från det 1626 inrättades Barnhuset alla fångar, vilka »under överhetens ögon» skulle gå till avrättsplatsen.

I Smedjegårdens källare fanns »rosenkammaren», en kall, delvis med vatten fylld håla, fyra alnar lång och tre alnar bred.

Redan Johan III ville flytta detta fängelse. Han befallde 1570, att alla fångar skulle föras från slottet till Drakatornet, i närheten av nuvarande Riddarhustorget. Smedjegården förblev dock alltjämt ett fängelse och nämnes 1667 som förvaringsrum för vissa fångar, som voro dömda till livets förlust, och 1756 tvungos i rosenkammaren Puke och Mozelius till bekännelse. Tortyren avskaffades 1772. Se nr 71 och 73 Drottninggatan, nr 4 Birger Jarls torg!

Norr om slottet låg den stora borggården, upptagande den nuvarande borggårdens norra hälft och omgiven av försvarsverk. Den kom senare att inneslutas av byggnader och torn. Mellan det nordvästra hörntornet, »västra fyrkanten», och den vid Adelshusets västra sida liggande förborgen eller slottets

Plan öfver Stockholms gamla slott.

yttre västra borggård sträckte sig en räkka av kungliga gemak. I den övre våningen hade Johan III sin bostad, och där av-somnade han. Den kom senare att brukas som fest- och gäst-våning. Här stodo fjärdedag påsk 1628 grevarna Nils och Per Brahes brudsängar. I den undre våningen voro hovrätten och räkningekammaren inrymda. Denna långa upptages nu av slottets västra sidas nordhalva.

I hörnet, där nuvarande nordvästra flygeln vidtager, låg nyssnämnda torn, som i sig inneslöt ett praktrum, även kallat »fyrcanten». Häremellan och ett i motsvarande hörn i öster beläget torn av samma form sträckte sig »norra längan». I dess östra del var slottskyrkan belägen, vilken möjligen fanns på Gustav Vasas tid. Den västra delen torde hava upptagit köks- och visthusavdelningen jämte rum för betjäning m. m.

Ovan kyrkans och köksavdelningens tak sammanbundos de båda tornen av en täckt gång, den ofta omtalade »gröne gången», utsirat med inskrifter och målningar. Det över slottskyrkans kor i det östra tornet belägna stora rummet inreddes 1660 åt drottning Kristina till kapell för katolsk gudstjänst.

Det gamla slottets »östra länga» gick från nordöstra hörnet av Smedjegården till nordöstra tornet utefter nuvarande Logården, som då utgjorde den östra förborgen. Denna del av slottet, som kallades kansliflygeln, inrymde på 1650-talet bland annat de från »västra längan» hitflyttade ämbetsverken, balettsalen eller teatern, överståthållarämbetet, krigs- och kommerskollegium m. fl. ämbetsverk. I den äldre östra slottsdelens utmed Smedjegården lågo stora och lilla matsalen på ömse sidor om drottning Kristinas studerkammare.

Slottet var dessutom försett med flera andra torn, bland dem ett över slottskapellets västra sida, rikt utsirat och försett med en flöjel, i vilken lästes bokstäverna I. H. S. (Jesus hominum salvator — Jesus, människornas frälsare). Om detta säger Johannes Messenius:

»Men över all skönhet fast går
det Jesu namn, på tornet står.»

Utanför södra förborgens mur låg Lejonkulan, ursprungligen ett åt drottning Maria Eleonora uppfört lusthus, på nuvarande Slottsbacken, där obeliskan står. Det gamla slottet, grått och allvarsamt, hade många oregelbundna utsprång, utsirade gavlar och tolv högre och lägre tornspiror. Det företedde en blandning av stilar från olika tider, då det uppförts, tillbyggt eller reparerats, bevarade minnen från fyra århundraden och gav ett vördnadsbjudande och stämningsfullt intryck.

Efter eldsvådor under Gustav Vasas och Johan III:s tid härjades det under drottning Kristinas av elden 1641, 1642 och 1646. Det reparerades visserligen, men dess glänsdagar voro förbi, och det dröjde sedan icke så länge, innan man insåg, att det hela fordrade en grundlig ombyggnad och ny in-

redning. Härvid stannade det dock, tills Nikodemus Tessin d. y. efter en utländsk resa år 1688 förevisade Karl XI ritningar till ett alldeles nytt slott. Dessa vunno genast konungens välbehag.

Då drottning Kristina följande år avled, beräknades det, att för de betydliga summor, som voro anslagna till hennes underhåll och nu tillfölo staten, ett nytt slott skulle kunna uppföras under en tid av fyra år. Den 3 maj 1692 gillade konungen den föreslagna planen till den nya slottsbyggnaden. Men redan två år förut hade han beslutit att efter Tessins ritning bygga en ny fasad på slottets norra sida mellan östra och västra fyrkanten.

Nu inkallades från Frankrike bildhuggare, metallgjutare, målare och andra konstnärer. Arbetet pågick med fart, så att nämnda del snart var färdig. Dess östra del upptog såsom förut Slottskyrkan, vilken blev praktfullt inredd och försedd med två stora målningar av Ehrenstrahl samt med dyrbara bildhuggerier och marmorgolv. Se Storkyrkan!

Över den fullbordade slottsfasaden jämte dess »uppkörsel och kaskader» lät konungen 1695 en fransk konstnär utföra kopparstick, vilka i hundratals exemplar spredos till Tyskland, Frankrike och Italien, »på det att bemålde byggnad därigenom måtte bliva desto namnkunnigare». Ludvig XIV lät sedan genom ett sändebud lyckönska sin »broder och kusin» Karl XI, som erhållit ett så vackert residens. Över detta slogs även en skådepenning. Så fortgick arbetet. Det gamla revs, och det nya trädde i dess ställe, det kungliga hovet hade redan tagit de färdiga salarna i besittning, då med ens all denna härlighet fick en ände med förskräckelse.

Det var den 7 maj 1697, på dagen sju år efter beslutet om norra fasadens uppbyggande. Klockan var mellan 2 och 3. De kungliga sutto vid middagsbordet. Plötsligt inträder någon och underrättar »fruntimbret», att elden är lös. Alla rusa upp för att skynda ut, de mötas redan i dörren av rök och eld men komma lyckligt undan. Hedvig Eleonora, änkedrottningen, visste ännu ingenting om faran, varför några

skyndade till hennes våning. Då få de se, hur elden slår upp ur ett av tornen, och hur lågorna slicka koppartaken på de tre gamla »långorna». Nästan vanmäktig av förskräckelse bars änkedrottningen ut och fann jämte sin sonson, den unge konungen, och prinsessorna sin första tillflykt i det kungliga stallet på Helgeandsholmen.

Samtidigt skyndade tolv officerare att hämta Karl XI:s ännu på slottet förvarade lik, vilket fördes till samma ställe, där det fick stå »hos de spanske hästarne», till dess plats blev beredd i »greve Pers» (Brahes) närbelägna hus. Det säges också, att en livdrabant Möckel burit det på sina axlar genom lågorna. Konungen och det övriga kungliga hovet foro sedan till greve Oxenstiernas hus på Riddarholmen, nu socialstyrelsens säte, varefter han på aftonen red till Karlberg för att tillbringa natten.

Klockan 4 em. var den gamla kungaborgen nedbrunnen, och kl. 5 på morgonen följande dag hade även den enligt Tessins försäkran eldfasta »nya, sköna längan», därav delvis kapellet, slukats av lågorna. Samma morgon fattade också elden i det gamla ärevördiga Tre kronor, som jättelikt reste sig bland ruinerna. Längre syntes dess gyllene symbol om-svepas av lågorna. Slutligen föllo dock både den och kanoner och klockor ned genom de förbrända trossbottarna. Men ända till 1703 dröjde det, innan man kunde få bukt med och undanskaffa det urgamla tornets fasta murar.

På eftermiddagen den 8 maj foro de kungliga till Karlberg och stannade där till den 31 oktober, då de inflyttade i Wrangelska palatset, nu Svea hovrätt m. m., på Riddarholmen, vilket blivit inköpt för kronans räkning. Här hade Sveriges konungahus sin boning i mer än 57 år eller till den 7 dec. 1754. Palatset fick från detta tidsskede namnet Kungshuset.

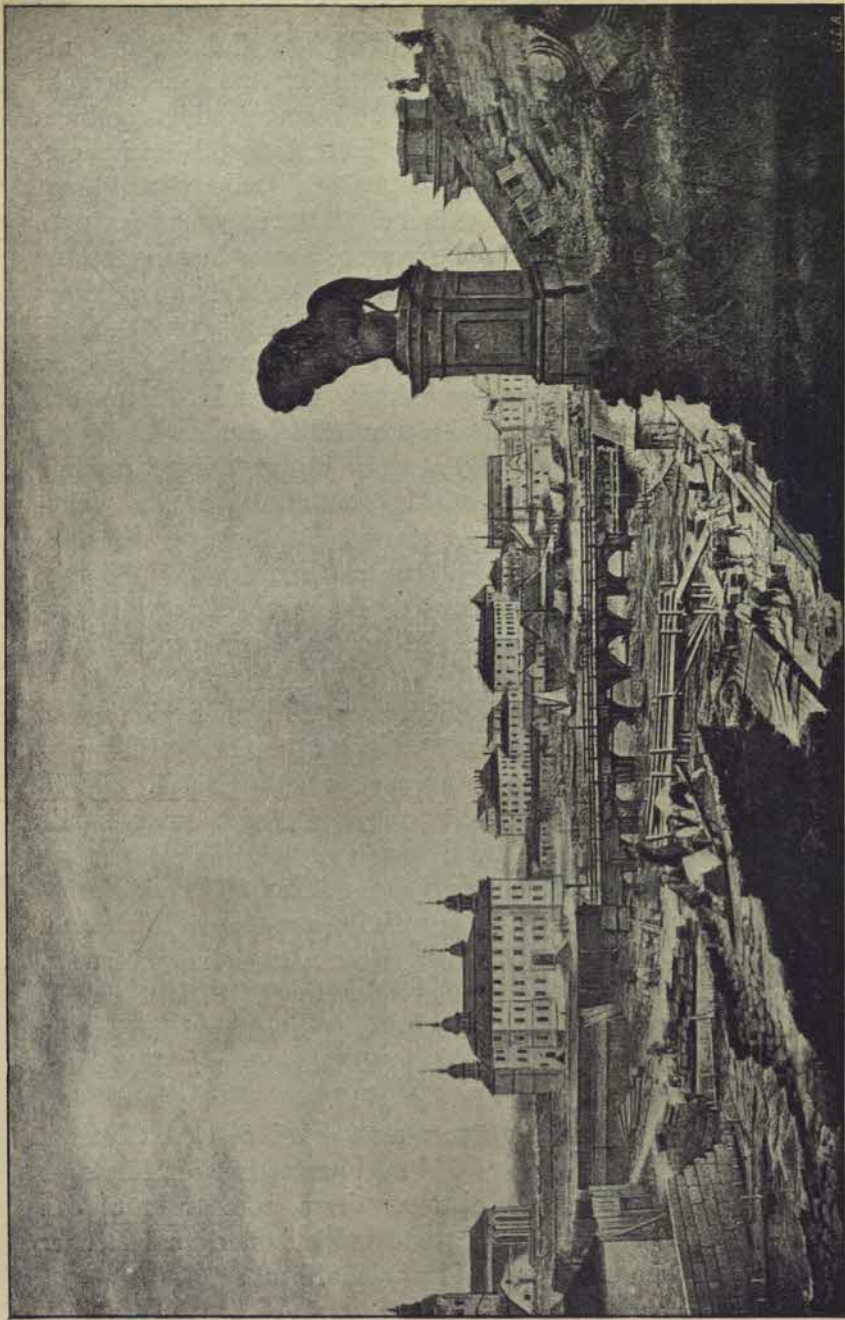
Hur elden, som började på vinden ovan rikssalen, uppkommit, blev för alltid outrett. Av de posterande vakt-knektarna hade den ene skickats bort i något ärende, den andre avlägsnat sig på eget bevåg. Man talade om mord-brand, om vårdslöshet hos brandmästaren, som på slottets

vindar bedrev lönnkrögeri, man gjorde beskyllningar mot utländska sändebud och anställde rättegång mot en förryckt löjtnant vid flottan, Lars Ekeroth. Denne trodde sig hava gudömliga uppenbarelser och hade i ett brev till överhovpredikanten Georg Wallin yttrat, »att Guds vrede vilade tungt över landet, slottet skulle därför inom åtta dagar brinna upp, så att, ifall man icke aktade sig, torde man komma att ur askan få upphämta salig konungens, ja, kanske hela det kungliga husets ben». Detta brev mottog Wallin den 30 april. Hela veckan besvärades han av varningsbrev och besök av Ekeroth, som sista gången uppvaktade honom kl. 11 fm. den 7 maj. Mot sitt nekande att hava anställt branden kunde den anklagade ej fällas men hölls i fängelse såsom farligt vansinnig och dog där kort efteråt. Såväl brandmästaren som vaktknektarna dömdes till gatlopp, varvid den förre av det uppretade folket erhöll så kraftiga slag, att han dog av följderna.

Redan dagen efter eldsvådan fick Tessin befallning att återuppbbygga slottet, ty, menade rådet, »får Tessin pengar, lärer han fuller driva på verket».

Nu, då de gamla byggnaderna ej voro till hinder, gjorde han i hast en ny ritning, vilken den 21 juni 1697 vann såväl konungens som den »kungliga regeringens» synnerliga bifall. Slottsbygget pågick sedan oförändrat några år, men snart kunde det till följd av krigen ej med fart bedrivas. Visserligen erhöles tillräckligt arbetsmanskraft i de omkring 500 ryska, sachsiska och polska fångar, som voro inkvarterade på Rörstrand, och ej heller saknades material. Från Gripsholm, Kungsör, Strömsholm m. fl. ställen levererades tegel. Sådant erhöles även dels från det gamla slottet, dels från andra i landsorten belägna, vilka för denna byggnads skull blevo rivna. Men detta oaktat avstannade arbetet alldeles 1712.

Tessin hade mycket bekymmer men också mycket tålmod, skrev brev på brev till kung Karl med berättelser om företaget och klagade sin nöd. Det sista av dessa, som är bränt och nedsmutsat, träffade den själv nödställda konungen i Bender och har troligen varit med vid »kalabaliken».

Jakobs kyrka, Arsenalen, Slaktarhusbron, Blasiiholmen och Lejonbacken år 1767.

Först när landets svåraste sår upphört att blöda, kunde slottsbyggnaden år 1728, då greve Nikodemus Tessin avled, fortsättas under uppsikt av hans son överintendenten Karl Gustav Tessin. Då denne sedermera blev riksråd, anförtrod- des arbetet 1741 åt arkitekten Karl Hårleman, vilken avled 1753 och efterträddes av arkitekten greve Karl Johan Cronstedt, under vars ledning slottet blev så fullbordat, att konunga- familjen till allmän glädje där kunde »hålla sitt höga intåg» den 7 dec. 1754. Följande dag invigdes slottskapellet av ärkebiskopen Henrik Benzelius.

Emellertid pågick sedan arbetet med slottets återstående delar under Karl Fredrik Adelerantz ledning till 1776. Först 1834 var Lejonbacken med granitblock och kolonner färdig som uppfartsväg. De båda bronslejonen blevo där uppsatta år 1704. De äro modellerade i vax av fransmannen Bernard Foucquet och hava utgått från Meyerska gjuteriet. Se nr 19 Hamngatan! Av brist på metall vid deras gjutning måste sex bronsstatyer från Drottningholm nedsmältas. Dessa hade tillverkats i Nürnberg och förut tillhört en 1583 uppsatt springbrunn vid Kronborgs slott, där de tagits under Karl X Gustavs krig.

Logården, där förut en »lejonkula» eller »leopardgård» säges hava varit belägen, anlades 1793. De där uppsatta blomster- krukorna bära Karl XII:s monogram.

Hela kostnaden för uppförandet av slottet, som innehåller omkring 600 rum, uppgives till 10,487,271 och $\frac{2}{3}$ riksdaler riksmünt.

Ovan yttre portalen på norra fasaden synes svenska riksvapnet, uppburet av Ryktets gudinnor. Valvet innanför vilar på sexton pelare, och i dess fyra nischer stå de fyra årstidernas sinnebilder.

I södra fasadens nischer hava under konung Oskar II:s regeringstid uppsatts statyer av Erik Dahlberg, Karl von Linné, Georg Stiernhielm, Nikodemus Tessin d. y., Karl Fredrik Adelerantz, Olof von Dalin, Hakvin Spegel och Rutger von Ascheberg. Över portalen, som prydes av sex i bly gjutna krigstroféer, är en latinsk inskrift.

Den västra fasaden prydes av bronserade porträtt av Sveriges regenter f. o. m. Gustav Vasa t. o. m. Karl XI.

I den östra portalen står Sergels gipsgrupp »Axel Oxenstierna, som för historiens gudinna dikterar Gustav II Adolfs bedrifter». Den är nu efterbildad och gjuten i brons samt uppställd framför denne konungs staty, såsom konstnären tänkt.

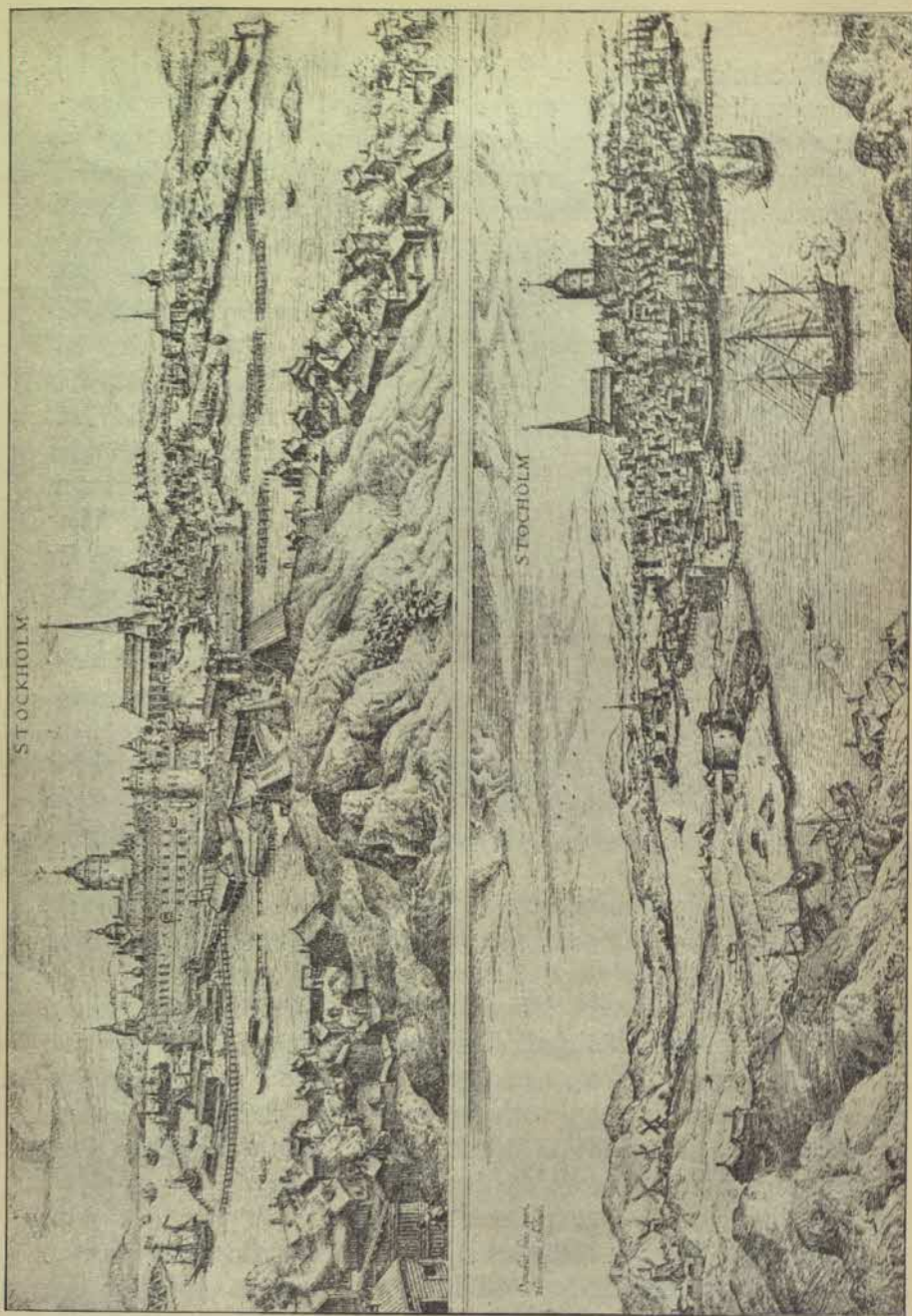
Södra fasadens östra del inrymmer Slottskyrkan. Dess altarprydnad, som föreställer Kristus i Getsemane, påbörjades av Bouchardon, fortsattes av l'Archevesque och fullbordades av Sergel. Predikstolen, ett förgyllt bildhuggeriarbete, vilar på de fyra evangelisternas symboler, ängeln, örnen, lejonet och oxen, gjutna i bly. Bänkarna, »med nötteträ och masarum (valnötsträ och masur) utantill belagde», vilka blevo räddade ur det äldre slottskapellet och förda till Ridderholmskyrkan, stodo där till 1807, då de förflyttades hit. Takmålningarna äro verk av Taraval, Pasch och von Ehrenstrahl.

Mitt emot slottskapellet är rikssalen belägen. Den där befintliga tronen, en stol av gediget silver, är en skänk av greve Magnus Gabriel De la Gardie till drottning Kristina vid hennes kröning 1650. Här ser man också tvenne marmorbilder av Gustav II Adolf och Karl XIV Johan.

Att här ingå i en närmare beskrivning över Stockholms slott bleve alltför vidlyftigt. Med alla sina konstverk kan det betraktas som ett museum, dit också tillträde lämnas å bestämda tider.

Av det gamla slottet och dess befästningar finnas ännu rester. Så påträffades vid grävning 1908 delar av dess utanverk, som nu utmärkas genom en stenvägg i Slottsbacken.

Källare under Logården härstamma från äldre tider och även några delar av slottets norra fasad. När dess muryta är belagd med rimfrost, framträda mellan andra och tredje fönstren från hörnen linjer, som utmärka skarvarna mellan äldre och nyare murverk och påminna om de båda tornens, den västra och den östra fyrkantens, befintlighet ännu i vår tid.

Stockholm. Den övre bilden från 1574, den nedre från omkring 1565.

Stockholm. Tiden för Stockholms grundläggning är ej känd. Platsens första namn uppgives hava varit Agnefit eller Agnesnäs efter ynglingakonungen Agne, som där blev hängd av sin finska brud, Skjalf, emedan han under ett härnadståg dödade hennes fader. Den åsikten har också framställts, att hennes död utövats vid Edsvikens strand, norr om Stockholm. Om

Stockholms stads äldsta sigill, från år 1296.

den norske konungen Olof Haraldsson, den helige, efter sitt härjningståg vid Mälarens stränder smög sig ut genom Söderström eller Stocksund, är för närvarande också omtvistat.

Innan Stockholm blev stad, var det ett fiskläge. Huruvida detta legat på de öar, som nu utgöra Helgeandsholmen,

eller vid Skeppsbron, är icke känt, men så mycket vet man, att i slutet av 1100-talet fanns här ett betydande samhälle, som hade sin plats på den nuvarande Stadsholmens högsta delar.

År 1252 daterade Birger Jarls son Valdemar ett brev i Stockholm, och 1255 skall dess första privilegium hava utgivits. Säkert är, att detta skett före 1260. Sedan förnyades privilegierna nära nog av varje regent. De äldsta, som finnas i behåll, äro utfärdade 1423 och 1436. Genom eldsvådan 1419 gingo stadens flesta äldre handlingar förlorade.

Birger Jarl befäste platsen med murar och torn och satte därigenom »lås för Mälarens sjö». Städerna vid dennas stränder hade nämligen förut blivit svårt hemsökta av ester och

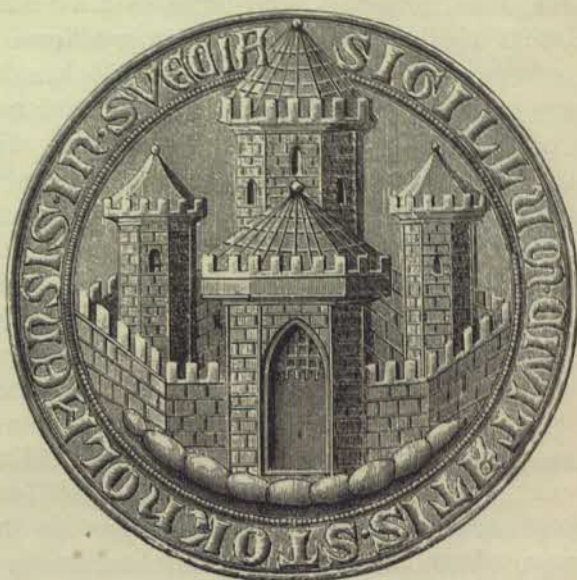
kareler. Särskilt förtäljes, att Sigtuna under Knut Erikssons tid, 1187, blivit plundrat och bränt, och att dess invånare urholkat en stock, fyllt den med guld, silver och andra dyrbarheter, som undgått fienden, kastat den i sjön och låtit den drivas av vattnet, beslutna att bosätta sig, där den flöt i land. Detta skulle hava skett vid en holme i Mälarens utlopp, vilken sedan kallades Stockholmen, en del av nuvarande Helgeandsholmen.

Varifrån namnet Stockholm härleder sig, är ej avgjort. För visso härrör det ej av denna sigtunastock. Många förklaringar till namnets uppkomsthava framkommit. Det har

härletts av det vendiska »stock», rinnande vatten, av »stock», trångt utflöde, där vattnet »stockade» sig, av det lapska »stock», som betyder sund, och av vanliga timmerstockar, som sammankedjade, här varit utlagda för att hindra fiendens inträngande. På stockar ledo de rikt skogbeväxta stränderna ej heller någon brist. Omkring 1230 nämnes Stocksund av Snorre Sturlesson.

Från år 1272, då konung Valdemar flyttade sin hovhållning till Adelshuset, är Stockholm att räkna som Sveriges huvudstad. Se Stockholms slott!

På Stadsholmens högsta del byggdes slottet med dess torn, kyrkan och rådhuset. I närheten och söderut uppförde en-

Stockholms stads sigill 1326.

skilda sina bostäder inom murarna, som utgingo från slottet och sträckte sig utom Prästgatan på västra och Baggensgatan på östra sidan och sannolikt möttes vid nuvarande Järntorget. Därutanför låg försvarstornet Söderport, vid Järntorgsgatan. På nuvarande Mynttorget låg ett motsvarande torn, Inre Norreport, som torde vara avbildad i ett ännu befintligt sigill från 1296 och i ett prydligare dylikt från 1326.

Stockholms stads sigill 1376.

År 1376 var Stockholms stads sigill försett med S:t Eriks bild. I murarna funnos flerstädes portar, såsom Skomakarporten, nämnd 1438 och belägen vid nuvarande Tyska kyrkan, Vattenporten vid Kåkbrinken m. fl. Till försvaret hörde i slutet av medeltiden flera andra torn, däribland Drakatornet vid nedre delen av S:t Laurentii gränd, vilket Johan III 1570 ville hava reparerat, och Herr Bengts torn ej

långt norr därom. Med tiden uppstodo torg utanför murarna, såsom Järntorget och Kornhamnstorg. Fiskastrand var också ett sådant. Utanför den västra muren gick landsvägen mellan Uppland och Södermanland, som sedermera kallades Långa gatan, nu Västerlånggatan, vid vilken gränsstenen var och är placerad. Stadsmurarna flyttades sedermera längre åt öster och väster. Se nr 27 Västerlånggatan!

Utom de nämnda holmarna upptog Stockholm den nuvarande Riddarholmen, förut Gråmunkeholmen och tidigast Kedjeskär, så kallat, emedan det bland sina befästningar kunde räkna en utanför ön befintlig avstängning med sammanlänkade stockar och pålverk, Liderne eller Kungsholmen, Blekholmen, Kåpplinge- eller Blasiiholmen, Vangsholmen eller Skeppsholmen, Notholmen eller Kastellholmen, Valdemarsön eller Södra Djurgården och Norrmalm samt Åsön, såsom Södermalm 1436

benämndes. År 1288 nämnes detta område Suthramalm. Se de olika stadsdelarna!

Under stadens äldsta tid funnos varken gator eller gränder. Trafiken inom murarna förmedlades genom vägar och gångstigar, som saknade namn. I början av 1300-talet var hela området bebyggt, och då funnos redan gator, gränder och torg utstakade. Gatorna voro få, gränderna många. I det medeltida Stockholm utgingo de senare från Väster- och Österlånggatorna dels mot St. Nygatan, dels mot Skeppsbron och lågo således utanför murarna.

Staden, som till största delen bestod av trähus, härjades ofta av eldsvådor. Åren 1552 och 1555 förbjöd Gustav Vasa uppförandet av sådana bostäder, likaså Johan III 1581. Då småningom stadsmurarna och trähusen revos, byggdes varaktigare och mindre eldfarliga hus av sten.

Stockholms
stads sigill 1507.

År 1625 beslöts, att stadsmuren vid Kornhamn, »dit all orenlighet drages och släpas, skulle rivras. Om någon borgare ville uppföra korsvirkesbodrar på dyngplatserna vid muren, skulle dem sådant till billigt pris efterlåtas». Rännstenar saknades, och renhållningen var dålig. Svinen i Stockholm voro 1563 så talrika, att »den onde och svåre stanken, som utgick från dem», föranledde beslutet om deras infångande, varefter de skulle »sändas ut till de fattigas behov». Nasarna sprungo i stora hjordar omkring på de smala gatorna, likaså hundar och katter, getter betade på hustaken, och höns gingo flockvis omkring på gårdarna. Borgarna, som hade beten på stadens utmarker, drevo under skrik och larm morgon och afton sina kreatur genom staden.

1641 utkom en ordinantia, som förbjöd »trumbor utanpå husen». Var och en skulle »avskaffa sina trumbor, på det den orenlighet, där ut ur kastas, icke må förorsaka någon sjukdom».

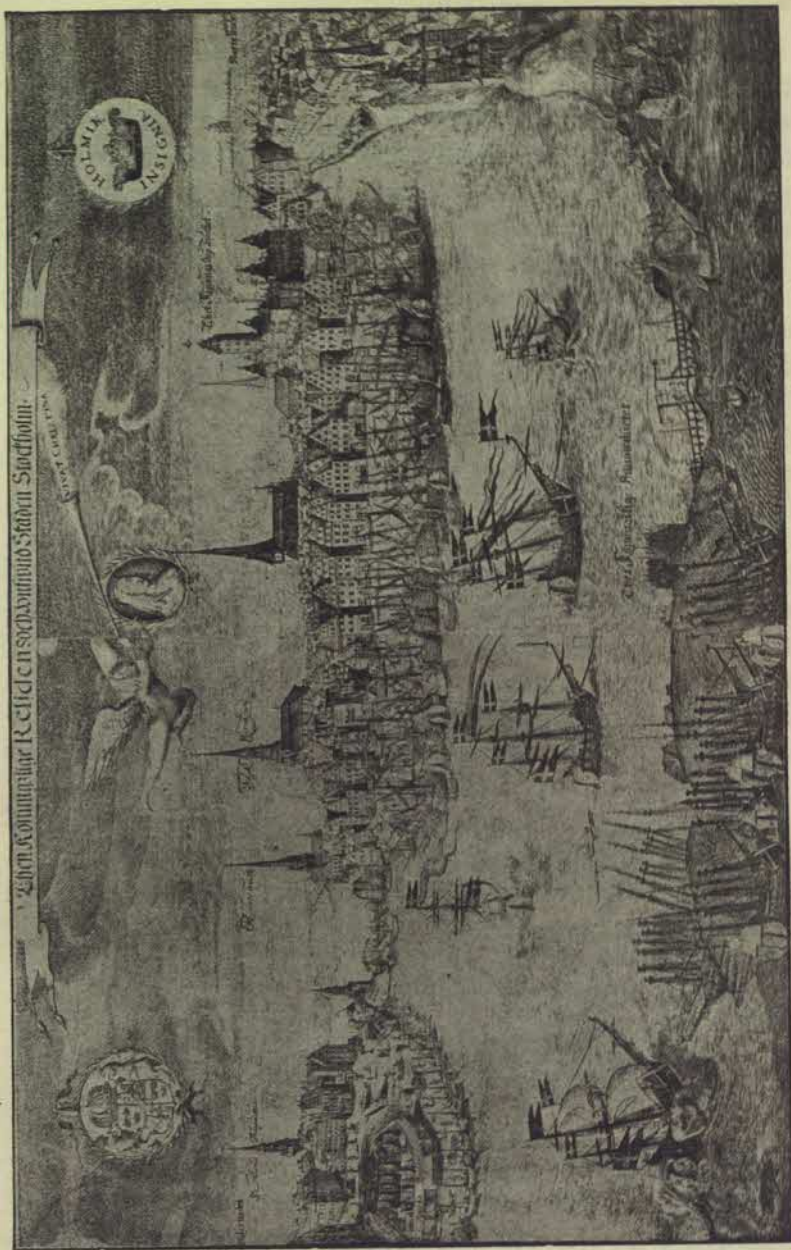
På 1520-talet hade Stockholm omkring 2,500 invånare, 1592 8,000, på 1650-talet 30,000, 1700 50,000, 1760 69,000, 1800 75,000 och 1858 101,502.

För främlingars och resandes bekvämlighet sörjde alltsedan Magnus Ladulås dagar gästgivarna, som under medeltiden kallades tavernerare, härbärgerare, hospitatores och receptores hospitum. Med tiden började också enskilda värdshus i stor mängd uppväxa överallt i staden, så att Stockholm 1636 hade 132 krögare, därav 50 i Staden, 55 på Norrmalm och 27 på Södermalm.

Det äldsta i behåll varande minnet från det äldsta Stockholm torde vara de ekstockar, vilka vid grundgrävningen för Riksdagshuset i slutet av 1800-talet påträffades och varit nedlagda som rustvirke under Yttre Norreport omkring 1260. De söndersågades sedan, varvid omkring fyrtio större och mindre plankor erhöles med ännu friskt virke. En av stockarna ansågs 1897 hava varit 150 år gammal vid dess fällning. Av nämnda plankor förvaras en, försedd med inskrift, i »Birger Jarls torn» å Riddarholmen.

Stockholm 1660 skildras av en danskfödd med. dokt. Gerhard Stalhoff på blandad svenska och danska. Om Ladugårdslandet säger han: »Ifraan Malmen skilles dend westre Ladegaardslandsenden med en liten bech, som flyder neder i Saltwiichen. Paa denne tracten är icke möcchet, som synderlig aff werde er utan större delen gemene kyffuer och smaa huusse. Her ere ellerss 9 steenhuuser, aff dem er et Cronens provianthus. Ett aff dem är Sperlingens p. m. Ett Tysche bacherens. Herreshoff er der Greff Thure Oxenstiernes aff træ, spändechet (spåntäckt) med sine sköne Trægaard. Item Cronens store trægaard ect. På dette Ladegaardsland ere 4 lange gader och 13 tuergader. Her ere 2 Wedderquärner.»

Vid skildringen av Stortorget nämner han bland annat: »Her iempte är kachen med sin kachman.» Vid Slussen finner han »2 Cronehuuse med 4 quarner i huer huuss, gaa med watten. Nu kommer Schlachtterhuset, kalles det Lille». Medan han står här, iakttager han »en hop fiele huse och monge boeder, hvor rysserne holle deres vare fall (fal), kalles ryssboder». På en promenad i staden upptäcker han »Terminus inter Uplandiam et Sudermanniam, staaende på Westre Longe Gaten med 1625 aars tall».

Stockholm på drottning Kristinas tid.

»Hvad sjöwegen anlanger», yttrar han, »kan ingen komme ind till Stockholm, fordi dee haffue på denne malm (Söder-) langt ute wed siöen på en hög bergsklippe lagt en scantze, på hvilchen endnu arbeides (1660). Her beres aff folck materialia op, thi dee her op kan huerchen aché eller komme med hest eller med schuffbarer eller brucha vinde.» Se Danviks skans!

Nr 25 Stora Glasbruksgatan, Stockholms stads arbetsinrättning. Där hade till 1844 P. C. Dählström sin klädesfabrik. Nu är arbetsinrättningen flyttad till Volmar Yxkullsgatan.

Stora Gråmunkegränd nämnes 1410 och 1439 gatan, »som går till graabröder». Ända in på 1860-talet hette den Schaleri gränd efter doktor Peter Schalerus, som ägde huset nr 1 Övre Munkbron. Gränden utmynnade framför bron till Gråmunkeholmen (Riddarholmen).

Nr 5 Stora Gråmunkegränd, nr 2 Lilla Gråmunkegränd, är ett 1798 av källarmästaren Olof Burman påbyggt 1600-talshus med böjda x-formiga ankarlutar.

Stora Hopargränden. Michel Hoper ägde hus där 1550.

Nr 1 Stora Hopargränd. Se nr 2 Drakens gränd!

Nr 5 Stora Hopargränd bär över den ovanliga, ålderdomliga portalen inskriften: »Anno 1655», då antagligen huset, vars övre våningar äro utkragade över bottenvåningen (eljest ett medeltidsmärke) blev uppfört. Från byggnadstiden härstammar även den ringformiga portklappen och de y-formiga ankarjärnen. Huset ägdes år 1700 av vinskänken Mikael Berg.

Nr 2 Stora Hopargränd har spetsig gavel mot gränden och vertikala ankarlutar med upprullat blad. Husets inre med bjälktäckt portgång vittnar även från 1600-talets förra hälft.

Nr 6 Stora Hopargränd, Vindragarämbetets härbärge, har en trappgavel, som härrör från 1500-talet eller tidigare, en av de få i Stockholm bevarade. Hissöppningen finns kvar i gaveln ävensom raka ankarjärn med upprullat blad i murarna. Antagligen företogs en ombyggnad i mitten av 1700-talet, då portalen tillkom. Den bär följande inskrift: »Dad Hiortenbergiska huset. N:o 85. d. 1 aug. anno 1747.» Huset hade då en krog i bottenvåningen. Under senare delen av århund-

radet köptes det av vindragarskrået, vilket ännu fortlever och äger detsamma. Till kännetecken på dess innehavares yrke inhöggos i portalkartuschen en kniv och en sugare. Den förra bär årtalet 1606, vilket kan vara ett av skråets märkesår. En nu övermålad plåtskylt, omgiven av mindre ornament och härstammande från 1600-talet, sitter ännu kvar över porten.

Stora Nygatans ursprungliga namn var Konungsgatan, även »Kongl. gatan». År 1647 började byggnadsverksamheten mellan Stora och Lilla Nygatan bliva livligare.

Nr 1 Stora Nygatan, nr 13 Storkyrkobrinken. Av de hus, som riksrådet Mattias Soop, död i Stockholm 1653, här ägde, torde återstå en gårdsmur, vars ankarslutur har voluter. Det nuvarande huset byggdes i början av 1700-talet och har sedan undergått förändringar. Till våningen en tr. upp tog riksmarskalken Axel von Fersen den 30 juni 1810 förgäves sin tillflykt, då han, deltagande i kronprinsen Karl Augusts liktåg, överfölls av Stockholms pöbel och mördades på Riddarhus-torget i de för vakthållning uppställda truppers åsyn. Det påstås, att en löjtnant Tandefelt, förklädd till matros, fullbordade mordet genom att hoppa upp och trampa på Fersens bröst. Detta skedde på torget just framför Rådhuset.

Nr 3 Stora Nygatan torde härröra från 1700-talets början.

Nr 5 Stora Nygatan. År 1749 sålde överstelöjtnanten Josua Lagerbielke området mellan de båda gränderna till franska reformerta församlingen, som där s. å. grundlade sin gudstjänstlokal, vilken nyårsdagen 1752 invigdes. Huset, som var ett konstnärligt verk av arkitekten Karl Hårleman, fick 1880 sin nuvarande prägel.

Nr 7 Stora Nygatan. Se nr 5 L:a Gråmunkegränd!

Nr 9 Stora Nygatan fanns 1651 och påbyggdes med en våning på 1730-talet.

Nr 13 Stora Nygatan. Sannolikt äro av ankarslutarna att döma yttermurarna kvar av det hus, som 1651 här ägdes av Tomas Bagare. På 1780-talet bebyggdes hela tomtområdet av klensmeden Kristian Fredrik Scheffman, efter vilken huset benämndes. Se nr 3 Gåsgränd!